

Een groen criminologisch perspectief op de Covid-19 pandemie

Citation for published version (APA):

Boekhout van Solinge, T., Van Impe, M., Janssen, J. H. L. J., & Van Uhm, D. (2020). Een groen criminologisch perspectief op de Covid-19 pandemie. *De Criminoloog: Nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie*, 12(23), 4-5. <https://criminologie.nl/portfolio/de-criminoloog-23/>

Document status and date:

Published: 29/06/2020

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 22 Jan. 2021

Open Universiteit
www.ou.nl

Inhoudsopgave

- p1** **Voorwoord**
Catrien Bijleveld (voorzitter NVC)
- p2** **Complottheorieën onder radicale anti-5G groepen tijdens de coronacrisis**
Jan-Willem van Prooijen (Vrije Universiteit Amsterdam/NSCR)
- p2** **Culturele Criminologie in een tijd van Corona**
Brenda Oude Breuil (Universiteit Utrecht)
- p3** **Corona en Cyber**
Johan van Wilsem (Algemene Rekenkamer)
- p4** **Een groen criminologisch perspectief op de COVID-19 pandemie**
Tim Boekhout van Solinge (Erasmus Universiteit Rotterdam)
Michelle van Impe (Universiteit Gent)
Janine Janssen (Avans Hogeschool/Open Universiteit)
Daan van Uhm (Universiteit Utrecht)
- p6** **COVID-19 en historische criminologie**
Catrien Bijleveld (NSCR/Vrije Universiteit Amsterdam)
- p7** **Nederland op slot. De impact van COVID-19 op asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerde vreemdelingen**
Mieke Kox (Universiteit Utrecht)
Ilse van Liempt (Universiteit Utrecht)
- p9** **De COVID-19 pandemie en financieel-economische criminaliteit**
Clarissa Meerts (Vrije Universiteit Amsterdam)
Wim Huisman (Vrije Universiteit Amsterdam)
- p10** **Vrouwelijke daders en COVID-19: In beeld of van de radar verdwenen?**
Anne-Marie Slotboom (Vrije Universiteit Amsterdam)
Jasper van der Kemp (Vrije Universiteit Amsterdam)
- p13** **Empirisch Criminologisch onderzoek COVID-19**
- p15** **NVC Scriptieprijs 2020**
NVC Subsidie

Voorwoord

Beste criminoloog,

Het schrijven van een voorwoord voor de nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie is over het algemeen een 'braaf' werkje dat voorspelbaar uitpakt: in het voorwoord kondigt de voorzitter aan wat er zoal in de nieuwsbrief staat, reflecteert wat over recente gebeurtenissen zoals studiemiddagen of prijsuitreikingen

en wenst de lezer veel lees- of congresplezier.

Maar hoe anders zijn de tijden nu! We bevinden ons midden in een uiterst ingrijpende pandemie die verstrekkende gevolgen zal hebben, vermoeden we, al weten we nog niet hoe verstrekkend en waar alles anders gaat worden. We werken nog bijna allemaal thuis, geven onderwijs door tegen onze laptopschermen aan te praten (met of zonder kinderen die door het beeld dansen), veldwerk is vrijwel onmogelijk. We hebben mogelijk (ernstig) zieken in onze omgeving of familie voor wie we bang zijn.

Ons jaarcongres zal vanwege COVID-19 dit jaar niet op de gebruikelijke mooie plek in het Kamerlingh Onnes gebouw in Leiden plaatsvinden. Daarvoor in de plaats houden we het digitaal, in afgeslankte vorm, op 19 juni. We kunnen dus niet bijkletsen bij een broodje, of een borrel drinken samen - maar gelukkig zijn er sessies, kunnen we ideeën uitwisselen en zal de scriptieprijs traditiegetrouw uitgereikt worden en de winnaar gehuldigd, al is het maar online. Zie voor meer informatie de congresbundel.

En tegelijkertijd: hoe belangrijk en interessant en ongekend is het allemaal wel niet, want met een onderzoeksbil bezien, bevinden we ons natuurlijk in een gigantisch natuurlijk experiment! Gevangenen zijn vervroegd vrijgelaten, strafzaken stapelen zich op, de politie handhaaft nieuwe delicten, de criminaliteitscijfers kelderen alhoewel velen vrezen voor wat er achter de voordeuren aan huiselijk geweld plaatsvindt, en criminelen schijnen nu het cyberpad te kiezen en zelfs vitale infrastructuur zoals ziekenhuizen en laboratoria met ransomware te bestoken. Behalve de corona-sessie en -lezingen op het congres, besteden we daarom ook in deze Criminoloog aandacht aan dat uitzonderlijke natuurlijke experiment waarin we ons nu als onderzoekers bevinden: we hebben alle divisies gevraagd ons te vertellen wat de corona-crisis voor hun onderzoeksonderwerp voor implicaties heeft of zou kunnen hebben. Die berichten uit de divisies vindt u in deze nieuwsbrief. Ook hebben we onze leden opgeroepen ons kort te vertellen als ze met onderzoek specifiek naar corona bezig zijn; dat informatieve overzicht vindt u ook in deze nieuwsbrief.

Al met al wens ik u allen, in deze uitzonderlijke tijden, veel leesplezier.

Catrien Bijleveld

Jan-Willem van Prooijen (Vrije Universiteit Amsterdam/NSCR)
Divisie Activisme, Extremisme en Terrorisme

Sinds de aanvang van de coronacrisis zijn vele zendmasten voor mobiele netwerken in brand gestoken. Alom wordt aangenomen dat radicale groepen die strijden tegen de uitrol van het 5G-netwerk hiervoor verantwoordelijk zijn. Deze aversie tegen het 5G-netwerk bestond al voor de uitbraak van het coronavirus, en is gebaseerd op een combinatie van ongefundeerde aannames (e.g., dat 5G kanker en onvruchtbaarheid veroorzaakt) en complottheorieën (e.g., dat 5G dient om de controle van machthebbers over het volk te vergroten).

Meer recente complottheorieën linken 5G direct aan het coronavirus. Al vroeg in de corona-crisis ging er een suggestief bericht rond op Internet en sociale media dat Wuhan als eerste 5G had uitgerold, kort voor de uitbraak van het virus. Dit bericht is misleidend: China heeft 5G ook uitgerold in steden die geen duidelijke corona-brandhaarden zijn, zoals Beijing en Shanghai. Daarnaast zijn er vele corona-brandhaarden in de wereld waar geen 5G netwerk in aanleg is, zoals Iran. Desalniettemin was dit bericht koren op de molen van complotdenkers.

Zo beweert de bekende Britse complotdenker David Icke dat Covid-19 niet bestaat, en dat mensen ziek worden door 5G straling. Het coronavirus is volgens deze theorie een afleidingsmanoeuvre van machthebbers om 5G zonder veel protest uit te rollen. Andere theorieën beweren dat 5G de menselijke immuunrespons tegen het virus verzwakt, of dat het virus verspreid wordt via 5G-netwerken. Welke rol spelen complottheorieën in anti-5G activisme, en waarom lijkt dit activisme precies tijdens de corona-crisis in een stroomversnelling te zijn geraakt?

Een bekend wetenschappelijk inzicht is dat extremisme samenhangt met complotdenken. Zo hebben inhoudsanalyses onthuld dat complottheorieën een centrale rol spelen in de documentatie en lezingen van ruim 50 extremistische, en veelal gewelddadige groepen met verschillende ideologieën (bijv. links-extremistisch, rechts-extremistisch, en religieus fundamentalistisch; Bartlett & Miller, 2010). Dit onderzoek concludeerde dat complottheorieën werken als “radicalization multiplier”: Complottheorieën versterken de onderlinge band tussen radicale groepsleden, versnellen het proces van radicalisering, en kunnen geweld van deze groepen in de hand werken. Dit komt doordat complottheorieën enerzijds een duidelijke vijand identificeren en demoniseren, en anderzijds kritische geluiden op de eigen overtuigingen in de kiem smoren door ze voor te stellen als onderdeel van een samenzwering.

Binnen deze analyses werden ook een aantal extremistische anti-technologie groeperingen onder de loep genomen. Deze groeperingen hebben een bijzondere status omdat hun politieke kleur onduidelijk is: Anti-technologie groeperingen zijn niet per sé extreem-links of extreem-rechts te noemen. Wel is duidelijk dat de anti-5G beweging niet de eerste radicale anti-technologie groepering is die geweld gebruikt. Zo was in Frankrijk tussen 1980 en 1983 CLODO actief (“Comité Liquidant ou Détournant les Ordinateurs”, oftewel “Comité voor de liquidatie of ondermijning van computers”). Deze groepering was verantwoordelijk voor het vernielen en in brand steken van diverse computercentra en fabrieken in de omgeving van Toulouse. De voornaamste zorg van deze groepering was dat computers door machthebbers misbruikt zouden worden om het volk uit te buiten en onderdrukken.

De rol van complottheorieën in de recente zendmastbranden zijn dus geen op zichzelf staand verschijnsel: Extremistisch gedachtengoed is meestal stevig geworteld in complotdenken, hetgeen geweld in de hand

kan werken. Toch is het opvallend dat juist bij aanvang van de coronacrisis de ene na de andere zendmast in brand werd gestoken. Dit roept de vraag op of, en hoe, de coronacrisis de sentimenten tegen het 5G-netwerk hebben doen escaleren.

Hier zijn twee aan elkaar gerelateerde antwoorden op te geven. Ten eerste bieden de angstige gevoelens die samenhangen met verontrustende maatschappelijke ontwikkelingen een voedingsbodem voor complottheorieën, en daarmee ook voor verdere radicalisering. Door angst gaat het menselijk brein – in een poging verklaringen te vinden voor wat er gebeurt in de maatschappij – onwaarschijnlijke verbanden leggen, wat een essentieel onderdeel is van complotdenken. Hierbij geven mensen vrij gemakkelijk andere groepen – zoals in dit geval telecombedrijven en de overheid – de schuld van wat er gebeurt. Complottheorieën nemen dan ook een vlucht vooral in maatschappelijke crisissituaties (van Prooijen & Douglas, 2018).

Ten tweede, de specifieke verbanden die in dit geval gelegd werden, hebben waarschijnlijk een gevoel van urgentie aangewakkerd om iets tegen 5G te ondernemen. In het bijzonder heeft de coronacrisis de twee voornaamste zorgen van de anti-5G beweging werkelijkheid gemaakt. Door het corona-virus worden burgers immers geconfronteerd met een bedreiging van hun gezondheid, alsmede met een inperking van hun burgerlijke vrijheden door de overheid. Mijn vermoeden is dat dit onder radicale anti-5G groepen tot de conclusie heeft geleid dat de veronderstelde schadelijke effecten van 5G voor het eerst zichtbaar zijn geworden. Dit resulteerde in een waargenomen noodzaak om tot drastische acties over te gaan.

De zendmastbranden hebben tot veel materiele schade geleid. Daarnaast zijn er realistische gezondheidsrisico's verbonden aan het vernielen van zendmasten: Deze masten worden niet alleen voor 5G gebruikt maar voor alle vormen van telecommunicatie. Een mogelijk gevolg is dan ook dat in de omgeving van een afgebrande zendmast mensen soms tijdelijk niet het alarmnummer kunnen bellen. Het is dan ook enigszins paradoxaal dat radicale groepen zoals de anti-5G beweging meestal geloven voor het algemeen belang te strijden. In de rotsvaste overtuiging het volk te beschermen tegen de kwade intenties van een machtige en immorele overheid, riskeren ze strafvervolgning door waardevolle technologie te vernielen en spelen ze met de levens van omwonenden. De 5G-branden onderstrepen dat complottheorieën allerminst onschuldig zijn, en de serieuze aandacht verdienen van wetenschappelijk criminologisch onderzoek.

Referenties

- Bartlett, J., & Miller, C. (2010). *The power of unreason: Conspiracy theories, extremism and counter-terrorism*. London, UK: Demos.
- Van Prooijen, J.-W., & Douglas, K. M. (2018). Belief in conspiracy theories: Basic principles of an emerging research domain. *European Journal of Social Psychology*, 48, 897-908.

Culturele Criminologie in een tijd van Corona

Brenda Oude Breuil (Universiteit Utrecht)
Divisie Culturele Criminologie

Culturele criminologie gaat over de manier waarop mensen betekenis geven aan normoverschrijdend en crimineel gedrag – dat van henzelf en van anderen. Dat gedrag ontvouwt zich tegen de achtergrond van het hedendaagse kapitalisme en zijn sociale ongelijkheden, de mondiale mobiliteit van mensen, cultureel pluriforme samenlevingen en het toegenomen belang van (sociale) media. Culturele criminologen bekijken crimineel gedrag en de sociale reacties daarop vanuit de culturele context waarbinnen het zich voordoet.

Het bestuderen van criminaliteit ‘in tijden van Corona’ past daar volledig binnen. Een pandemie is een sociale en culturele omstandigheid waar een cultureel criminoloog niet aan voorbij kan

gaan. De vraag wat zich binnen de culturele criminologie aan studies aandient in deze tijd van een rondwarend virus en 'social distancing' is in die zin lastig te beantwoorden. Waar bijvoorbeeld groene criminologie, levensloopcriminologie of organisatiecriminologie een specifieke vorm van criminaliteit bestuderen – en dus kunnen bestuderen hoe de huidige omstandigheden op die vorm van criminaliteit van invloed zijn – gaat culturele criminologie niet over een criminologisch fenomeen maar om een bepaalde manier van kijken. Dat kun je toepassen op elke soort crimineel gedrag of sociale reactie daarop: van de rol van georganiseerde misdaadgroepen in het omgaan met COVID-19 besmettingsgevaar tot de impact van de quarantainemaatregelen op overlastgevendende jeugdgroepen; van de sociale isolatie en uitsluiting van vluchtelingen en migranten onder 'lock-down' omstandigheden tot de penibele inkomensomstandigheden van sekswerkers; en van de toegenomen aandacht voor de handel in bedreigde diersoorten op markten in China tot de toename in cybercrime door plotseling veelvuldig (leken-)gebruik van online tools. In theorie zullen alle cultureel criminologische studies van dit moment aandacht geven aan de gevolgen van het virus, overheidsmaatregelen en onze reacties. Cultureel criminologische studies die volledig losgezongen zijn van hun culturele context zijn immers een contradictio in terminis.

Wat zijn dan, in 'Corona-tijd', de vragen die cultureel criminologen zich stellen? Laat ik een paar voorbeelden geven. Wat betreft publieke reacties op overheidsmaatregelen voor het bewaren van sociale afstand – zoals vormen van ontsnapping daaraan en verzet ertegen – zullen cultureel criminologen zich niet snel buigen over vragen naar de omvang van de groep mensen die zich niet aan de regels houdt, waar je ze kunt vinden, hun criminele profiel of de meest geschikte strategieën van overheidsingrijpen. Wel vragen ze zich af wat de impact is van deze regels op verschillende groepen (denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van een 'thuis blijven!'-regime op sociaal-economisch gedepriveerde groepen of daklozen), welke sociale status die groepen hadden vóór deze gebeurtenissen en hoe dat in deze tijd verandert, welke betekenis hun gedrag heeft, voor henzelf en anderen, en hoe we dat – van binnenuit – kunnen begrijpen. Cultureel criminologen richten zich, in navolging van Katz (in zijn boek *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*, 1988), tevens op emoties en sensaties die het plegen van criminaliteit kan oproepen. De veranderingen die de COVID-19 omstandigheden met zich meebrengen op het gebied van (intieme) omgang met elkaar zijn bij uitstek voor cultureel criminologen boeiend onderzoeksmateriaal. Daarbij kun je denken aan gendergerelateerd geweld binnen de huiselijke kring of op straat (bijvoorbeeld: geweld tegen transgenders in landen waar het naar buiten gaan via genderlijnen georganiseerd is: mannen op de even dagen, vrouwen op de oneven dagen); emoties die gepaard gaan met het overschrijden van de regels ten aanzien van 'social distancing' enzovoort. Daarnaast zijn vragen op het gebied van overheidsmaatregelen voer voor cultureel criminologen: hoe kunnen we overheidsreacties op het Coronavirus dat nu rondwaart, en de beperkingen van de rechten van burgers, begrijpen? Immers: landen reageren verschillend op de pandemie; hoe kunnen we dat duiden, kijkend naar de historie, traditie, cultuur, politieke invloed, economische omstandigheden enzovoort van een land?

Dergelijke vragen zullen cultureel criminologen zich stellen, en dergelijke studies kunnen we in de komende maanden verwachten. Maar 'Corona' brengt voor cultureel criminologen ook een knelpunt met zich mee – en dat geldt voor hen misschien méér dan voor criminologen die secundaire criminaliteitsdata analyseren. Binnen de culturele criminologie staat immers het zelf vergaren van primaire data en de directe ontmoeting met de onderzoekspopulatie centraal. De onderzoeksmethode bij uitstek is de etnografie, met een grote variatie aan kwalitatieve onderzoekstechnieken. De methodologische nadruk op het observeren met alle zintuigen (zoals binnen de sensory ethnography) komt begrijpelijkerwijs onder druk te staan in een samenleving waar sociaal contact vooral in het digitale domein plaatsvindt. Ook participatief onderzoek, dat een duidelijke plaats heeft

binnen de criminologie, wordt complexer als direct, face-to-face contact aan strenge regels is gebonden. Culturele criminologen worden dus bijzonder uitgedaagd om het engagement in hun studies (waar zij zowel om worden geprezen als bekritiseerd) vorm te geven.

Daarin komen bovendien machtsongelijkheden scherp naar voren: de sociale condities waaronder academici de pandemie en haar sociale consequenties beleven, staan ver af van die van hun respondenten. Culturele criminologen trekken 'in Corona tijd' op inventieve manieren hun grote gereedschapskist met interdisciplinaire methoden – waaronder visuele en virtuele – open. Dat verdient lof, maar neemt niet weg dat de ongelijkheid in de impact van de huidige conditie hen op veel grotere afstand van hun respondenten plaatst dan anderhalve meter.

Corona en Cyber

Johan van Wilsem (Algemene Rekenkamer)

Divisie Cybercriminaliteit

Ik heb vrij lang criminologie gedoceerd. En als er nou toch één theorie was die in die periode vaak langskwam in de colleges, scripties, opdrachten – dan was het wel de routine activiteitentheorie. Deze theorie kwam ook wel langs in alternatieve benamingen, zoals gelegenheidstheorie en leefstijltheorie. Criminaliteit komt meer voor indien er vaker een samenkomst is van een gemotiveerde dader, een geschikt doelwit en omstandigheden met een gebrek aan bescherming. Welke student schreef er niet over? Het is een populaire theorie, want breed toepasbaar en ook lekker praktisch. Voordat ik er over doceerde was ik er in mijn proefschrift ook al mee bezig geweest. Het werk van Cohen en Felson, de basis van die theorie – het is grensverleggend werk, maar ik was er wel een beetje klaar mee, voor mij was het door al die studenten die er steeds weer over begonnen too much of a good thing.

Dan de link met cybercrime, beste lezer. Ik wil met bovenstaande maar aangeven dat ik niet snel geneigd ben om opnieuw over die theorie te beginnen. Maar in deze coronaperiode kan ik het toch niet laten. Cohen en Felson betoogden dat gelegenheid tot criminaliteit sinds WO II toenam doordat de dagelijkse activiteiten van mensen waren verlegd van veelal in en om het huis naar meer in de publieke ruimte. Daarmee kwamen lijf en bezit van een potentieel slachtoffer vaker in aanraking met mensen die daar kwade plannen mee konden hebben. Ook als die laatste groep, de kwaadwillenden, constant bleef, kon criminaliteit toch stijgen want: meer blootstelling.

En die dagelijkse activiteiten, u voelt hem aankomen, daar wil ik het over hebben. Want in de coronacrisis hebben mensen zich massaal teruggetrokken in hun huizen. Ze zijn [gaan Netflixen](#) (Emerce.nl, 21 april 2020), [Zoomen](#) (rtlnieuw.nl, 20 mei 2020), zitten (nog) meer op Whatsapp, zijn hun boodschappen bij [Picnic gaan doen](#) (Nu.nl, 2 april 2020) en hebben [Bol.com](#) (emerce.nl, 7 mei 2020) topwinsten bezorgd.

In de tijden van Cohen en Felson, eind jaren zeventig, zou dit betekenen: minder criminaliteit. Want: minder convergence van motivated offenders en suitable targets. En thuis meer guardianship, want de hele tijd is iedereen thuis. Het is niet een wilde gok om te veronderstellen dat sommige delicten de afgelopen tijd inderdaad zijn gedaald, zoals inbraken, kroegruzijs en winkeldiefstal. Maar in plaats van een totale daling vermoed ik dat het slagveld van daders en slachtoffers is verplaatst, naar online, via de verschoven activiteiten van mensen.

Whatsapp-fraude floreert. Het is aantrekkelijk geworden om malafide websites op te richten over Corona. Sommigen richten hun tijdsbesteding om Ddos aanvallen te perfectioneren. En de handel in usernames en passwords wordt nog aantrekkelijker nu online activiteiten sky high gaan.

Er gebeurt van alles tegen. Overheden en belangenorganisaties, zoals de Fraudehulpdesk, waarschuwen over nieuwe ontwikkelingen in scams. De berichtgeving over [whatsapp fraude](#) (nos.nl, 27 mei 2020) is daar een goed voorbeeld van.

Overheden en bedrijven proberen ook in te steken op veilige communicatievormen, bijvoorbeeld voor overleg. Illustratief was dat Zoom ook al weer snel uit de mode leek te raken –in ieder geval in Nederland- toen de veiligheidsissues via dat platform duidelijk werden. Er bleken ook andere, veiliger, smaken op de markt te bestaan.

Tech bedrijven kunnen een actieve rol spelen in de strijd tegen desinformatie.

Burgers moeten natuurlijk blijven opletten – hoewel het soms lastig is om vast te stellen of een online activiteit ‘veilig’ is of niet.

Wanneer de Corona crisis voorbij is weet ik niet. Ik weet wel dat de criminaliteit dan weer mee zal veranderen met de wijzigingen in het openbare leven. Maar dat hoeft je studenten Criminologie niet uit te leggen. En Cohen en Felson hadden dat al die tijd geleden toch wel erg goed gezien! Ben ik toch weer fan van hun theorie.

Een groen criminologisch perspectief op de COVID-19 pandemie

Tim Boekhout van Solinge (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Michelle van Impe (Universiteit Gent)

Janine Janssen (Avans Hogeschool/Open Universiteit)

Daan van Uhm (Universiteit Utrecht)

Divisie Groene Criminologie

In een periode van slechts twee maanden heeft het COVID-19 virus zich kunnen ontwikkelen tot een pandemie met besmettingen van Azië tot Europa, Amerika en Afrika. De impact op het leven van miljarden mensen is enorm en heeft drastische sociaaleconomische en politieke gevolgen. Groene criminologen volgen deze ontwikkelingen met grote belangstelling, want de voortschrijdende aantasting van de natuur en handel in wilde dieren, vergroot de kans op zoönosen zoals COVID-19. We leggen hier kort uit dat het begrijpen van de relatie tussen mens en natuur enerzijds en mens en dier anderzijds, van actueel belang is voor de criminologie.

Mede vanwege de internationale bezorgdheid over natuurdegradatie en de effecten op ecosystemen, planten, mensen en andere dieren, is er in de afgelopen tien jaar een groeiende interesse voor criminaliteit en schade ten aanzien van het milieu vanuit de groene criminologie (Beirne & South, 2007; White, 2011). Nederlandstalige tijdschriften hebben speciale nummers gewijd aan de groene criminologie, zoals *Justitiële Verkenningen* in 2012, *Cahier Politiestudies* in 2016, en het *Tijdschrift voor Criminologie* in 2018. Routledge publiceerde in 2013 haar eerste handboek, dat in 2020 werd opgevolgd door een tweede editie van het *Routledge International Handbook of Green Criminology* van 700 pagina's (Brisman & South 2020). Groene criminologie bestudeert enerzijds groene criminaliteit vanuit meer traditionele en legalistische definities van misdaad en anderzijds richt zij zich op (nog) niet gecriminaliseerde vormen van milieuschade. Aangezien de vernietiging van natuur onderdeel is van sociale, politieke en economische dynamieken waarbij de ecologische achteruitgang voortkomt uit antropocentrisch handelen, is een benadering waarbij het mens-natuur dualisme verworpen wordt en een breed schadeperspectief centraal staat, belangrijk (Van Uhm, 2018).

Tegenwoordig is de helft van de tropische en gematigde bossen verdwenen (EPA, 2016). Forest crime, waar zowel illegale houtkap als illegale ontbossing voor landbouw onder wordt verstaan, wordt door de VN beschouwd als de grootste vorm van milieucriminaliteit, waarin jaarlijks zo'n 150 miljard omgaat (Boekhout van Solinge 2018: 153). Deze ontbossing draagt niet alleen bij aan de jaarlijkse broeikasgassen die in de atmosfeer vrijkomen (FAO, 2006), maar ook aan hoge

percentages van soorten die uitsterven, aangezien tropische bossen ongeveer 75-90% bevatten van alle levende soorten op aarde (Wilson, 2002). Al die organismen dragen unieke virussen met zich mee en door habitat te vernietigen kunnen virussen zich 'reddend' door verder te evolueren op de mens. Er is steeds meer bewijs dat ontbossing, met name in de tropen, de kans vergroot dat dierenvirussen op de mens overspringen. Tropische regenwouden zijn de meest biodiverse plekken op aarde en reservoirs van virussen. In tropische regenwouden bevinden zich bijvoorbeeld veel soorten vleermuizen, de enige vliegende zoogdieren, die veel virussen dragen die potentieel gevaarlijk zijn voor de mens.

Door ontbossing komen mensen eerder in contact met vleermuizen, die worden gejaagd en op markten worden verkocht. In november 2019, nog net voor de corona-uitbraak, wijdde National Geographic er nog een artikel aan: *Deforestation is leading to more infectious diseases in humans* (Zimmer, 2019). Het artikel noemde diverse specialisten die vreesden dat dit zou kunnen leiden tot een volgende pandemie. Twee maanden daarvoor, in september 2019 op het moment dat de bosbranden woedden in de Amazone, wees een groep Braziliaanse wetenschappers op het gebied van infectieziekten op de mogelijkheid dat de bosbranden en ontbossing in de Amazone tot nieuwe virussen zouden kunnen leiden (Bonilla-Aldana, 2019). Hoe meer regenwoud er verdwijnt, hoe meer kans op contact met dieren met voor mensen potentieel gevaarlijke virussen.

Naast ontbossing en aantasting van habitat zijn grote handelsstromen van (bedreigde) diersoorten belangrijk geworden voor de wereldeconomie. Onderdelen van dieren worden bijvoorbeeld verhandeld als kleding, medicijn of voedsel wat leidt tot wereldwijde defaunatie met omvangrijke gevolgen (Van Uhm, 2016). Niet alleen versnippering van habitatten, maar ook verhoogd menselijk contact met wilde dieren veroorzaakt een risico op de uitwisseling van pathogenen (Zommers & Macdonald, 2006). Naast de bekende voorbeelden van zoönosen, zoals SARS, H7N7 en Ebola, zou COVID-19 hier ook een zorgwekkend voorbeeld van zijn. Er is nog geen volledige duidelijkheid over de oorsprong en het traject van het nieuwe coronavirus, maar volgens een artikel in Nature van februari 2020 zou het virus op de mens overgesprongen kunnen zijn via het schubdier (Lam et al., 2020). Het schubdier is het meest illegaal verhandelde dier ter wereld, zoals o.a. blijkt uit het laatste *World Wildlife Crime Report 2020* van UNODC (2020). Schubdieren uit Afrika en Azië worden met name op dierenmarkten in Azië en in het bijzonder China (zoals in de Chinese stad Wuhan) veel verkocht, net als vleermuizen. Het groeiende volume van de wereldhandel in wilde dieren met snel en goedkoop transport, tijdelijke opslagfaciliteiten en gemeenschappelijke netwerkknooppunten verhoogt het risico op zoönosen. De gevolgen beperken zich niet tot nationale grenzen; de complexe effecten bedreigen al het leven op aarde. We moeten zoönosen zoals COVID-19 dan ook als een belangrijk waarschuwingssignaal zien.

Wat waarschuwingssignalen betreft, zijn er parallellen waarneembaar tussen de huidige pandemie en de globale klimaat- en milieuproblematiek. Al sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw waarschuwen wetenschappers voor de menselijke bijdrage tot (toekomstige) wereldwijde problemen door de vermindering van de biodiversiteit – i.e. zowel fauna, flora als gehele ecosystemen – en klimaatverandering (Moser, 2010; IPCC, 2014). Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw wordt er gewaarschuwd voor nieuwe epidemieën en het risico dat ze kunnen uitgroeien tot pandemieën (Henig, 1994). Ondanks eerdere ervaringen met de hiervoor genoemde zoönosen en aanhoudende pleidooien voor preventie, onderzoek en voorbereiding hebben we toch niet weten te voorkomen dat we anno 2020 ons in een gedeeltelijke *lock down* bevinden. Inzake de klimaatcrisis – eveneens ondanks stapels wetenschappelijke evidentie en ziektesymptomen als toenemende droogte en hittegolven, uitstervingsgolven bij fauna en flora, meer frequente en intense natuurrampen, drinkwater- en voedseltekorten, klimaatvluchtelingen en nu het coronavirus – blijft ook hier de nodige urgentie en respons

uit (White, 2019; IPCC, 2014).

Net als in deze huidige pandemie zullen de ontwrichtende effecten globaal zijn, ook al zullen kwetsbare personen en organismen eerder en harder getroffen worden (White, 2019). Hoewel we voorlopig *ad hoc* het coronavirus konden afzwakken door strenge maatregelen, vergt het tegengaan van zoönosen en andere milieuproblemen zoals de klimaatcrisis op de lange termijn wezenlijk *vroeg-interventies*: op een bepaald punt zullen we de zichzelf versterkende cascade aan problemen onvoldoende of niet meer kunnen indammen (IPCC, 2014). Groene criminologen vragen zich dan ook het volgende af: wie zijn de (toekomstige) slachtoffers en daders; welke (machtige) actoren dragen bij tot de crisis; welke politieke, economische en/of maatschappelijke belangen en (beslissings-)processen spelen hierin een rol; en wat kan er veranderen in de samenleving teneinde gevolgen in te perken?

Tot slot, we gaven aan dat de *roots* van de COVID-19 crisis liggen in onze omgang met wilde dieren en hun natuurlijke habitat: deze schade resulteert eveneens in een grotere kwetsbaarheid van de mens op korte en lange termijn. Maar laten we eens dichterbij huis kijken, namelijk in onze eigen gezinnen. Binnen de criminologie is de relatie tussen mensen en dieren vooralsnog geen prominent onderwerp (Beirne, 2009). Een van de meest beschreven thema's betreft de *cruelty link* en de meest intieme relaties van mensen: die van het gezinsverband. Het op jonge leeftijd mishandelen van dieren zou bijvoorbeeld kunnen duiden op een storing in de ontwikkeling van het geweten en weinig goeds beloven voor het gedrag dat later in de levensloop ten toon wordt gespreid. Ook in huiselijk verband zien we veel geweld tegen dieren. Zo kan de dader misbruik maken van de bijzondere relatie tussen mens en dier door bijvoorbeeld te dreigen het dier te slaan, te doden of weg te geven om zo zijn menselijke slachtoffer onder druk te zetten. Ook wordt verondersteld dat de zwakste en meest kwetsbare gezinsleden, namelijk de kinderen, huisdieren kunnen mishandelen uit een gevoel van machteloosheid, om als het ware stoom af te blazen vanwege het andere geweld in het gezin. Omwille van de *lockdown* vrezende professionals voor meer geweld achter de voordeur en de preliminaire toename van meldingen lijkt dit te bevestigen (NRC, 2020).

Een belangrijk punt van kritiek ten aanzien van onderzoekers naar de *cruelty link* is dat lange tijd relatief weinig aandacht is besteed aan het welzijn van dieren. Net als een kanarie in een kolenmijn werd geweld tegen dieren lange tijd vooral gezien als een voorspeller en waarschuwingssignaal van geweld tegen mensen. Maar het standpunt dat het welzijn van dieren er *an sich* toe doet, wint steeds meer terrein (Janssen, 2019). Om deze reden is het eveneens belangrijk om aandacht te wijden aan geweld tegen gedomesticeerde dieren tijdens de *lockdown*-periode, maar bijkomend sluit dit pleidooi tegen de instrumentalisering van dieren aan bij de belangrijke vraag hoe de mens zich verhoudt tot andere organismen. We zijn van mening dat we niet alleen verdere misère moeten zien te voorkomen uit eigenbelang, dat zijn we ook verplicht naar ander leven op deze planeet. Om bestaande én toekomstige crisissen die zowel mensen, ecosystemen als dieren (kunnen) treffen te kunnen duiden, roepen we op om groene thema's op te nemen in verder criminologisch onderzoek. Want in aanloop naar de volgende crisis kan ook onze discipline bijdragen aan de nodige evolutie naar *social, environmental en ecological justice* (White, 2019).

Referenties

Beirne, P. & South, N. (red.) (2007) *Issues in Green Criminology: confronting harms against environments, humanity and other animals*. Londen: Routledge.

Boekhout van Solinge, T. (2018) Georganiseerde houtcriminaliteit in de Braziliaanse Amazone, *Tijdschrift voor criminologie*, 60(2): 142-156.

Brisman, A. & South, N. (red.) (2020) *Routledge International Handbook of Green Criminology* (2e editie). Londen: Routledge.

EPA (2009) *Sustainable materials management: The road ahead*. Ohio: EPA.

FAO (2006) *Deforestation Causes Global Warming*. Rome: FAO.

Henig, R. M. (1994) *A dancing matrix: How science confronts emerging viruses*. Vintage Books.

IPCC (2014) *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneva: IPCC.

Janssen, J., Boekhout van Solinge, T., Bisschop, L., De Baets, P. (red.) (2016) Special issue: Groene criminologie en veiligheidszorg, *Cahiers Politiestudies*, 38(1).

Janssen, J. (2019). *Waarom de criminologie mij dierbaar is. Een persoonlijk pleidooi voor non-speciesisme*. Den Haag: Boom Criminologie.

Lam, T. T. Y., Shum, M. H. H., Zhu, H. C., Tong, Y. G., Ni, X. B., Liao, Y. S., ... & Leung, G. M. (2020) Identifying SARS-CoV-2 related coronaviruses in Malayan pangolins. *Nature*, 1-6.

Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: history, challenges, process and future directions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1): 31-53.

NRC, Het virus maakt van 'de ander' redder en risicodragers tegelijk, 16 maart, 2020.

Ruiz-Saenz, J., Bonilla-Aldana, K., Suárez, J. A., Franco-Paredes, C., Vilcarrero, S., Mattar, S., ... & García-Bustos, J. J. (2019) Brazil burning! What is the potential impact of the Amazon wildfires on vector-borne and zoonotic emerging diseases?-A statement from an international experts meeting. *Travel medicine and infectious disease*, Sep-Oct 2019.

Scheepmaker, M.P.C. (red.) (2012) Special issue: Groene Criminologie, *Justitiële Verkenningen*, 28(2).

Van Uhm, D.P. (2016) De verwevenheid tussen de onder- en bovenwereld in de wildlife handel. *Cahiers Politiestudies*, 38(1): 41-54.

Van Uhm, D.P. (2018) Naar een non-antropocentrische criminologie. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 8(1): 35-53.

Van Uhm, D.P. en Spapens, T. (2018) Special issue: Groene Criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(2).

Wilson, E. O. (2002) *The future of life*. New York: Vintage Books.

White, R. (2011) *Transnational Environmental Crime. Toward an Eco-Global Criminology*. London: Routledge.

White, R. (2018). *Climate change criminology*. Bristol: Policy Press.

UNODC (2020) *World Wildlife Crime Report 2020*. Wenen: UNODC.

Zimmer, K. (2019, 22 november) Deforestation is leading to more infectious diseases in humans, *National Geographic*, <https://www.nationalgeographic.com/science/2019/11/deforestation-leading-to-more-infectious-diseases-in-humans/>

Zommers, Z., & Macdonald, D. W. (2006) *The wildlife trade and global disease emergence. In foresight. infectious diseases: Preparing for the future*. London: Office of Science and Innovation.

Catrien Bijleveld (NSCR/Vrije Universiteit Amsterdam)
 Divisie Historische Criminologie

Het lijkt misschien wat merkwaardig om een stukje te schrijven over COVID-19 vanuit historisch-criminologisch perspectief. COVID-19 is immers een nieuw virus. Toch is er uit de geschiedenis mogelijk iets te leren over de huidige epidemie, en de effecten van het virus en de genomen maatregelen op criminaliteit en rechtshandhaving. Ruim 100 jaar geleden verspreidde namelijk eveneens een - naar het zich aanzien dodelijker - virus zich over de wereld: de Spaanse griep.

Wat is er rond die tijd gebeurd met misdaad, misdadigers, rechtshandhaving? Zien we parallellen? Of juist verschillen? Hoe ontwikkelde de criminaliteit zich nadat het virus verdwenen was? Wat gebeurde er in gevangenis, waar individuen opeengepakt samenleefden die vermoedelijk bij uitstek vatbaar zijn geweest voor infecties, vaak al zwakker waren en al het een en ander onder leden hadden (Kinner et al., 2020)?

De Spaanse griep waarde over de wereld tussen 1918 en 1920, in diverse golven. Het (H1N1) virus verspreidde zich zo snel mondiaal omdat het met grote groepen na het einde van de Eerste Wereldoorlog gedemobiliseerde soldaten meereisde. De sterfte in Nederland was hoog: in 1918 stierven er ruim 17000 burgers, in 1919 ruim 1500 en in 1920 ongeveer 2500. Omdat de bevolking in die tijd kleiner in omvang was, is het nuttiger het sterftecijfer af te zetten tegen het sterftecijfer in niet-pandemische tijden: bij de vrouwen ging dat van 12,84 per 1000 in 1917 naar 16,66 per 1000 in 1918; voor mannen was de sterfte beide jaren iets hoger maar de toename vergelijkbaar (CBS, 1918a). De griep sloeg vooral toe bij jonge volwassenen, in de leeftijd van 20-40 jaar, ouderen overleden er nauwelijks aan. De sterfte was niet homogeen verdeeld: in de grote steden was het sterftecijfer lager, en naarmate de gemeenten kleiner werden (met uitzondering van kleine dorpen) werd het hoger. Met name Drenthe was een uitbijter en disproportioneel zwaar getroffen: het sterftecijfer was daar 2,6 maal het gemiddelde (CBS, 1918b). Net als nu verordonneerden de autoriteiten dat burgers samenkomsten moesten mijden, gezichtsmaskers moesten dragen (die van grofgeweven lappen gemaakt waren - zoals een auteur zei: alsof je stof met kippengaas probeert buiten te houden), en geen handen moesten schudden. Maar in tegenstelling tot nu werd burgers aangeraden juist naar buiten te gaan, het huis goed te luchten, ferm te wandelen in de open lucht, 's ochtends diep adem te halen (door de neusgaten). Er werden ook allerlei preventietips gegeven zoals het inwrijven van de borst met uien, het dragen van kamferzakjes om het hoofd - tips die als gemene deler hadden dat er een afschrikwekkende walm om de te beschermen burger werd opgetrokken. Het drinken van alcohol werd door zijn desinfecterende werking geacht de griep goed te bestrijden. Wereldwijd wordt het aantal slachtoffers geschat op tussen de 50 en 100 miljoen.

Op zoek naar publicaties over criminaliteit en rechtshandhaving in Nederland ten tijde van de Spaanse griep komen we vrijwel niets tegen (waarbij gezegd dient te worden dat we in onze zoektocht nogal beperkt waren door de sluiting onder invloed van de coronamaatregelen van bibliotheken en archieven). In het hiernavolgende zullen we samenvatten wat we hebben kunnen vinden. We kijken daarbij niet alleen naar Nederland, maar ook naar het buitenland.

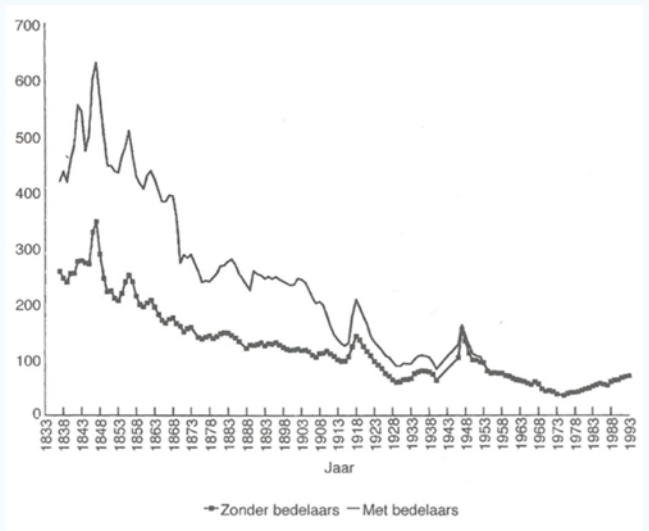
We zien allereerst dat nieuwe delicten gecodificeerd werden. In Seattle werd het per 29 oktober 1918 verplicht om gezichtsmaskers te dragen (Milsten, 1918), en de politie arresteerde overtreders (Digital Public Library of America, 2020). Er werd gespeculeerd met goederen die schaars waren en er werden soms woekerprijzen gevraagd (bijvoorbeeld voor citroenen), en ook daar werd stevig tegen opgetreden. Verder waren er criminelen die misbruik maakten van zieke burgers die zorg nodig hadden: ene 'Flu Julia' deed zich voor als verpleegster en bestal de zieken waarvoor zij zou zorgen (Washington Post, 2020). Eind oktober 1918 huurden uitvaartbezorgers gewapende

beveiligers om de diefstal van doodskisten tegen te gaan (Milsten, 1918) Er zijn meldingen van dodelijk geweld en zelfmoorden: van vaders die hun vrouw en kinderen doodden om niet te hoeven aanzien hoe ze aan de Spaanse griep zouden bezwijken (Hardman, 2011, p.56). Eveneens waren er signalen dat in de georganiseerde misdaad tegenstanders elkaar vaker naar de andere wereld konden helpen omdat iedereen makkelijker traceerbaar was.

De veelvoorkomende criminaliteit ging omlaag, in Chicago waren de criminaliteitscijfers tijdens de epidemie-maanden 35% lager dan een jaar eerder (Robertson, 1919), naar verluidt omdat veel criminelen te ziek waren om delicten te plegen, en omdat burgers thuis waren. Veel ambtenaren waren overigens te ziek om hun werk te doen (Navarro, 2010), en vermoedelijk gold dit ook voor de politie, zodat de afname mogelijk ook een registratie-effect is geweest. Er zijn overigens berichten dat na de epidemie dat beeld dramatisch kantelde: Pettit (1976) schrijft dat tegen december 1920 er in China en centraal Europa honger was, dat er rassenrellen waren in Kansas, en in New York een misdaadgolf, net als in Philadelphia, Baltimore, Cincinnati, en Pittsburgh, toegeschreven aan voormalig soldaten die na het einde van de eerste wereldoorlog werkloos waren.

Veel rechtbanken beperkten tijdens de griep de toegang tot de gebouwen (Digital Public Library of America, 2020; Navarro, 2010). Kleinere rechtbanken verzonnen soms inventieve oplossingen zoals rechtszaken die buiten in de open lucht werden gehouden; het kwam echter ook voor dat minder zaken afgehandeld werden, of rechtbanken voor de duur van de epidemie gewoon dicht gingen (Navarro, 2010).

Over gevangenis is relatief meer bekend. Van Ruller en Beijers (1995) lieten zien hoe in Nederland het aantal gevangenen rond de tijd van de epidemie flink piekte. Een probleem met de interpretatie van deze curve is natuurlijk dat tegelijkertijd de eerste wereldoorlog ten einde kwam, en het is dus lastig te zeggen of de toename in het aantal gevangenen aan de griep of aan het ten einde komen van de oorlog toe te schrijven is. Hoewel Nederland neutraal was, werd er zeer veel gesmokkeld en overtrad men op grote schaal de distributiewetten; Franke meldt dat het aantal veroordeelden binnen enkele jaren met 400% was toegenomen (Franke, 1990).

Figuur 1. Aantal gedetineerden per 100,000 bevolking.

Bron: Van Ruller & Beijers, 1995.

In kranten en andere literatuur valt te lezen dat de sterfte aan Spaanse griep in gevangenis hoog was (Algemeen Dagblad, 2020; Hochschild, 2014). Opvallend is echter dat de sterfte in de bedelaarskolonie Veenhuizen juist weer laag was. Verondersteld wordt dat dat was omdat de medische zorg in deze gevangenis relatief goed was, en omdat de mannelijke 'verpleegden' in deze koloniën veelal buiten werkten (Vugs, 2002). Voor de vrouwelijke bedelaars zien we ook geen verhoogde sterfte in deze periode (Weevers, 2020). Een andere reden kan gelegen zijn in het feit dat juist bedelaars relatief oudere gevangenen zijn. De verspreiding van het Spaanse griepvirus in

de St Quentin gevangenis wordt mooi beschreven in een gedetailleerd rapport, waarin valt te lezen hoe het iedere keer binnengebracht werd door een gedetineerde van buiten waarop het zich snel verspreidde in de volle en slecht geventileerde leefruimten, waar alle gevangenen samenplakten rond de verse bewoner om alle nieuwtjes van de buitenwereld te horen (Stanley, 1919).

Verreweg het opmerkelijkste is echter de experimentele test van een vaccin tegen het Spaanse griepvirus op gevangenen, beschreven in een immunologisch handboek (Rijkers et al., 2009). Eind 1919 werden 300 gevangenen in de Deer Island gevangenis in Boston gevraagd om mee te doen aan een test van dit vaccin, en hen werd beloofd dat als ze het zouden overleven ze gratie zouden krijgen. In totaal 62 gevangenen deden mee, die netjes werden verdeeld in een experimentele en controlegroep. Bij de gevangenen in de experimentele groep werd geïnfecteerd longweefsel ingebracht (in de neus, mond en ogen). Toen dat geen effect sorteerde, moesten ze met open mond voor een terminale patiënt plaatsnemen om goed 'aangehoest' te worden. Alle gevangenen overleefden. Vermoedelijk waren zij al immuun na de eerdere golven van Spaanse griep. De enige die het experiment niet overleefde was de zaalarts.

Referenties

Algemeen Dagblad (18 Maart 2020). [Ook in Dordrecht ging alles plat door de Spaanse griep.](#)

CBS (1918a). [Statistiek van de sterftecijfers.](#)

CBS (1918b). [Statistiek van de sterftecijfers.](#)

Digital Public Library of America Exhibitions (2020) Exhibitions: America during the 1918 Influenza Pandemic.

Franke, H. (1990). *Twee eeuwen gevangen. Misdaad en straf in Nederland.* Utrecht: het Spectrum, p., 540

Hochschild, A. (2014). *Verzet en eendracht: de grote oorlog 1914-1918.* Meulenhoff Boekerij B.V.

Kinner, S.A. Young, J.T., Snow, K., et al. (2020). Prisons and custodial settings are part of a comprehensive response to COVID-19. *The Lancet.*

Milsten, A. (1918). Influenza Pandemic: A United States timeline. Acep.org

Navarro, J.A. (2010). Influenza in 1918: An Epidemic in Images. *Public Health Rep.* 125(Suppl 3): 9–14.

Pettit, D.A. (1976). A cruel wind: America experiences pandemic influenza, 1918-1920. A social history. University of New Hampshire, p. 266

Rijkers, T.G., Kroese, F.G.M., Kallenberg, C.G.M. & Derksen, R.H.W.M. (2009). *Immunologie.* Bohn Stafleu van Loghum, p. 362.

Robertson, J.D. (1919). Report and handbook of the Department of Health of the City of Chicago for the years 1911 to 1918 inclusive. Chicago: City of Chicago.

Stanley, L.L. (1919). *Influenza at San Quentin Prison, California.* Public Health Reports (1896-1970), Vol. 34, No. 19 (May 9, 1919), pp. 996-1008. Sage Publications, Inc., [jstor.org/stable/4575142](#)

Van Ruller, S., & Beijers, W. M. E. H. (1995). Trends in detentie. Twee eeuwen gevangenisstatistiek. *Justitiële Verkenningen*, 6, 35-52.

Vugs, R. (2002). *In veel huizen wordt gerouwd. De Spaanse griep in Nederland.* Soesterberg: Aspekt.

Washington Post (17 Mei 2020). [She posed as a nurse during the 1918 flu pandemic and went on a crime spree.](#)

Weevers, M. (2020). Persoonlijke mededeling.

Mieke Kox (Universiteit Utrecht)
Ilse van Liempt (Universiteit Utrecht)
Divisie Migratie en Criminaliteit

Gesloten grenzen, uitgestelde asielpcedures, vertraagde inburgeringstrajecten en een tot stilstand gekomen informele economie. De Covid-19 pandemie – en de maatregelen genomen tijdens deze pandemie – hebben een significante impact op migratietrajecten, het dagelijks leven van migranten en de gemeenschappen waarin zij verblijven. Er is nader onderzoek nodig om de gevolgen op langere termijn langs de gehele migratieketen in beeld te brengen, maar op basis van telefonische expertinterviews in het kader van lopend onderzoek onder nieuwkomers in Amsterdam¹ kunnen we wel enkele directe gevolgen van de huidige pandemie voor asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerde vreemdelingen in Amsterdam laten zien.

Wat? Een crisis?

Deze eerste inzichten roepen verschillende criminologisch relevante vragen op, bijvoorbeeld wat betreft de responsabiliseringsstrategie die de Nederlandse overheid ook binnen het migratiedomein heeft ingezet (zie ook Kox en Staring, 2020). Door de jaren heen hebben tal van informele, maatschappelijke organisaties een rol gekregen bij de aankomst en het verblijf van nieuwkomers. Waar deze organisaties er aan bijdragen dat migranten zich welkom voelen en een plek in de Nederlandse samenleving verwerven, roept de inzet van dit soort organisaties bij meer primaire taken de vraag op in hoeverre dit wenselijk is. Dit werd ook tijdens de huidige pandemie duidelijk. Asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerde vreemdelingen waren in de beginfase van de crisis namelijk vooral afhankelijk van maatschappelijke organisaties voor hun informatievoorziening. De centrale overheid communiceerde alleen in het Nederlands, Engels en gebarentaal, terwijl nieuwkomers deze talen (nog) niet altijd beheersen en relatief vaak kampen met laaggeletterdheid. “De overheid lijkt te vergeten dat een aanzienlijk deel van de Nederlanders nog geen Nederlands spreekt,” aldus een medewerker van een NGO die zich inzet voor nieuwkomers. De vertraging in de informatievoorziening maakt dat een deel van de nieuwkomers pas gaandeweg de crisis doordrongen was van de ernst van de pandemie en de adviezen van het RIVM op kon volgen.

Verschillende maatschappelijke organisaties hebben getracht de behoefte aan adequate informatie te lenigen. Zo hebben een aantal van hen digitale informatiecafés en -sessies georganiseerd om nieuwkomers in hun eigen taal over de crisis te informeren en hen hierover vragen te laten stellen. Een groep (zelf)organisaties heeft het Corona Actiecomité Statushouders (CAS) opgericht en is een telefonische helpdesk gestart waar vrijwilligers nieuwkomers in het Tigrinya en Arabisch informeren over onder meer de coronacrisis. Eind maart heeft een expertisecentrum op het gebied van de gezondheidszorg op eigen initiatief de overheidsinformatie en RIVM-richtlijnen in onder meer het Arabisch, Tigrinya en Farsi vertaald en onder nieuwkomers verspreid. Sindsdien vertaalt het Tolk- en Vertaal Centrum Nederland de persconferenties in acht talen zodat ook nieuwkomers op de hoogte kunnen blijven. Tot slot is er recentere een speciaal initiatief voor ongedocumenteerden gestart nu zij op hun situatie toegesneden informatie nodig hebben zoals een betrokkene vertelt: “super goed dat er initiatieven ontstonden om de informatie te vertalen, maar zij vertaalden letterlijk het overheidsbeleid. Een jongen hier verscheurde de poster met die maatregelen want Regel 1 is ‘Blijf thuis’ maar hoe blijf je thuis als je geen huis hebt? Regel 2 is dat je bij klachten binnen moet blijven, maar deze mensen worden de straat op gestuurd! Regel 3 is dat je afstand moet houden, maar hoe moet je anderhalve meter afstand houden in een opvang voor 100 mensen?”

Maatschappelijke organisaties – soms (deels) gesubsidieerd door de overheid – waren tijdens de crisis niet alleen onmisbaar voor de informatievoorziening. Zij hebben tevens opvang geboden aan ongedocumenteerden, nieuwkomers begeleid naar medische zorg en hulp geboden bij home schooling en bureaucratie processen. Zo ondervingen deze organisaties problemen die door het tekortschieten van formele structuren ontstonden. Waar hun inzet er enerzijds aan bijdraagt dat de primaire levensbehoeften vervuld worden en mensen geholpen worden, roept dit anderzijds de vraag op of – juist in crisistijd - informatievoorziening, opvang en toegang tot de gezondheidszorg niet tot de kerntaken van de Nederlandse overheid behoren.

Bemoeilijkt binnenkomst en (gedwongen) vertrek

De huidige pandemie heeft er wereldwijd toe geleid dat (irreguliere) migratie is afgenomen en het aantal asielerzoeken is gedaald. Dit speelt ook in Nederland. Asielzoekers die het land via Schiphol wilden binnenkomen werden in de beginfase van de crisis bijvoorbeeld als gevaar voor de volksgezondheid gezien en waar mogelijk naar hun herkomstland teruggestuurd. Asielzoekers die zich bij het aanmeldcentrum in Ter Apel meldden konden daar sinds 16 maart niet meer terecht. In de eerste dagen was er niets voor hen geregeld, maar daarna kregen zij – nadat er vingerafdrukken genomen zijn, de gezondheid gecontroleerd is en documenten ingenomen zijn – opvang in de Willem Lodewijk van Nassaukazerne in Zoutkamp, Groningen. Hier brachten zij de tijd veelal wachtend door alvorens zij daadwerkelijk hun procedure konden starten. Advocaten, sociaal werkers en vrijwilligers stelden zich zorgen te maken over de omstandigheden op deze locatie die niet door het COA maar door het ministerie van Veiligheid en Justitie gerund werd en waar advocaten en vrijwilligers geen toegang tot kregen. Ook een groep ongedocumenteerden in de informele Amsterdamse dagopvang met een verlopen Dublin-claim is nu gedwongen langer te wachten alvorens zij asiel kunnen vragen.² Asielzoekers in lopende procedures die nog gehoord moesten worden verblijven door de uitgestelde procedures ook langer in onzekerheid. Deze vertraging in de procedures geeft sommigen tijdelijk rust omdat hiermee een eventueel gedwongen vertrek is uitgesteld, anderen vinden het nog langer wachten ondraaglijk nu ze al zo lang wachtten om hun leven in Nederland te mogen starten en dit uitstel van gezinshereniging met zich brengt. Een aantal mannelijke asielzoekers wiens vrouw en kinderen nog in Idlib verblijven, geven aan dat dit voor veel extra spanning zorgt. Inmiddels is de IND een proef met telehoren gestart om asielerprocedures weer op gang te krijgen en neemt zij wel beslissingen in asielzaken waarin geen gehoor meer nodig is. Tegelijkertijd zijn de termijnen voor asielerprocedures verlengd en wil het kabinet de dwangssommen op het overschrijden van deze termijn afschaffen.

De pandemie raakt niet alleen de instroom en lopende procedures, het bemoeilijkt ook de (gedwongen) terugkeer van migranten die onrechtmatig in Nederland verblijven. Zij kunnen door de beperkingen in de luchtvaart nauwelijks meer zelfstandig terugkeren en ook gedwongen terugkeer is lastiger geworden. Zo zaten Dublinclaimanten wier claim nog niet verlopen was letterlijk vast in de eerste maanden van de crisis: zij konden door de crisis niet worden teruggestuurd naar het land dat verantwoordelijk is voor hun asielaanvraag, maar mochten tegelijkertijd geen asiel aanvragen in Nederland. Zij werden ontslagen vanuit vreemdelingenbewaring omdat er voor hen geen zicht op uitzetting meer was, iets dat niet geldt voor het merendeel van de andere vreemdelingen die in detentiecentra onder versoberde omstandigheden met een sterk afgenomen kans op uitzetting verbleven. Waar de directeur van het Rotterdamse detentiecentrum aangeeft dat het desondanks nog nooit zo rustig is geweest in het centrum, stelt het Meldpunt Vreemdelingendetentie zich zorgen te maken over de gedetineerde vreemdelingen.

Hoewel we begrijpen dat alle medewerkers van de vreemdelingenketen bescherming behoeven en dat maatregelen nodig zijn om de verspreiding van het coronavirus te stoppen, roept het bovenstaande ook vragen op over de gevolgen van deze aanpassingen voor het vreemdelingentoezicht en verblijfsrechtelijke procedures, de effecten

van dergelijke wereldwijde maatregelen op migratiestromen en migranten zelf, en de wijze waarop de rechten van vreemdelingen in crisistijd worden geborgd.

#I would stay home if I had one

Tot slot beïnvloedt de huidige crisis het dagelijks leven van asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerden. Voor de impact op de eerste twee groepen verwijzen we naar de blogs die we eerder schreven (Kox en Van Liempt, 2020a; 2020b), maar we gaan hier wel kort in op de impact die de crisis op het leven van ongedocumenteerde vreemdelingen heeft. Een deel van de Amsterdamse ongedocumenteerden kwam bij het uitbreken van de crisis namelijk – ondanks het herhaalde advies om thuis te blijven – letterlijk op straat te staan nu de gemeente alleen nachtopvang bood. Deze groep kon de eerste dagen van de crisis overdag nergens heen doordat de gemeenschappen waar velen voor de crisis hun dag doorbrachten zich gedwongen zagen hun deuren te sluiten. Zij gingen vaak in groepjes naar de Amsterdamse parken waar zij voetballen om warm te blijven. Burgerinitiatieven als Here to Support en Amsterdam City Rights zochten hen daar op, brachten warme koffie en verstrekten cadeaubonnen van een supermarkt om de ergste nood te lenigen. Via [#I would stay home if I had one](#), protesteerden zij gezamenlijk. Maatschappelijke organisaties hebben vervolgens binnen een week drie locaties gevonden waar zij – onder protest – dagopvang bieden aan kleine, vaste groepen ongedocumenteerden die inmiddels door de gemeente wordt gefinancierd.

Ook ongedocumenteerde arbeidsmigranten die voor de crisis in de informele economie werkzaam waren vrezden een verblijf op straat. Zij hebben door de crisis geen of minder werk, substantieel minder inkomsten en geen recht op de door de overheid opgerichte vangnetten. Hun onafhankelijkheid is hiermee ten einde, iets dat hun zichtbaarheid in de Nederlandse samenleving heeft vergroot. Zo hebben deze arbeidsmigranten nu behoefte aan opvang en voedselpakketten. Dit heeft het Rode Kruis ertoe gebracht haar grootste binnenlandse hulpactie sinds de Watersnoodramp te starten en voedselpakketten aan deze ongedocumenteerden te verstrekken. Sinds begin mei biedt de gemeente Amsterdam opvang aan ongedocumenteerde gezinnen, mits zij zich registreren. Dit roept de vraag op in hoeverre deze migranten hiervan gebruik zullen willen maken nu ze hierdoor na de opheffing van de reisbeperkingen makkelijker uitzetbaar zijn. Waar een onbekend aantal ongedocumenteerden direct bij het uitbreken van de crisis teruggekeerd is naar het herkomstland, is dit volgens meerdere experts geen optie voor een substantieel deel van de ongedocumenteerden die de inkomsten in Nederland nodig heeft en bovendien niet eenvoudig terug naar Nederland kan reizen. Dit roept vragen op over de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de uitoefening van het vreemdelingentoezicht in relatie tot de informele economie enerzijds en de lange termijn gevolgen voor ongedocumenteerden en achterblijvers in herkomstlanden die nu geen remittances meer ontvangen anderzijds.

Tot slot

Migratie heeft de afgelopen jaren een prominente rol ingenomen in het publieke debat, maar de aandacht voor dit thema is tijdens de crisis verstomd. Deze pandemie heeft echter een grote impact op migratiestromen, migranten en gemeenschappen. We hebben hier slechts een greep uit de bevindingen uit ons lopende onderzoek gepresenteerd. Er is echter meer onderzoek nodig naar de gevolgen van de crisis op langere termijn en op zowel een lokaal als globaal niveau. Want wat betekent Covid-19 bijvoorbeeld voor (irreguliere) migratiestromen en -trajecten op langere termijn? Wat voor effect heeft dit op gemeenschappen in herkomst- en transitlanden? Wat voor gevolgen brengt dit met zich mee voor migratiecontroles in theorie en praktijk? Welke actoren spelen hierin – gewenst dan wel ongewenst – een rol? Hoe raakt dit het dagelijkse leven van verschillende groepen migranten? En hoe worden de rechten van betrokkenen geborgd. Dit zijn veelal interdisciplinaire vraagstukken waarin inzichten van criminologen niet mogen ontbreken. Zij zijn immers als geen ander in staat om de effecten van beleid en praktijk (van binnenuit) in beeld te

brengen, binnen bredere maatschappelijke ontwikkelingen te plaatsen en hier vanuit verschillende invalshoeken kritisch op te reflecteren.

Voetnoten

¹ Zie voor meer informatie over dit project: <https://refugeeyouthinpublicspace.sites.uu.nl/>. Deze bijdrage is gebaseerd op blogs die we in het kader van dit onderzoek op deze site hebben gepubliceerd.

² Dit wil zeggen dat een ander Europees land – vaak Italië of Zwitserland – verantwoordelijk is voor hun asielprocedure, maar niet binnen de gestelde tijd heeft gereageerd op het verzoek om deze Dublinclaimanten terug te nemen. De claim is hiermee komen te vervallen wat maakt dat de betreffende asielzoekers alsnog asiel in Nederland kunnen vragen.

Referenties

Kox, M.H. en Staring, R.H.J.M. (2020). 'If you don't have documents or a legal procedure, you are out!' Making humanitarian organizations partner in migration control. *European Journal of Criminology*. Epub ahead or print; DOI: 10.1177/1477370820932079.

Kox, M.H. en Van Liempt, I.C. (2020a). Ignorance, delays and backlogs. The impact of the COVID-19 pandemic on refugees in Amsterdam. Blog <https://www.uu.nl/en/opinion/blog-lockdown-in-the-netherlands-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-asylum-seekers-refugees-and-0>.

Kox, M.H. en Van Liempt, I.C. (2020b). Lockdown in the Netherlands - The impact of the COVID-19 pandemic on asylum seekers, refugees and unauthorized migrants in Amsterdam. Blog <https://www.uu.nl/en/opinion/blog-lockdown-in-the-netherlands-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-asylum-seekers-refugees-and>.

De COVID-19 pandemie en financieel-economische criminaliteit

Clarissa Meerts (Vrije Universiteit Amsterdam)

Wim Huisman (Vrije Universiteit Amsterdam)

Divisie Organisatiecriminaliteit

De gebeurtenissen rondom de wereldwijde pandemie COVID-19 hebben grote impact op het dagelijks leven. De samenleving zoals we die tot nu toe kenden staat 'op pauze' en de vraag is hoe de maatschappij er uit gaat zien als de 'play knop' weer volledig wordt ingedrukt. De ingrijpende impact van de pandemie is merkbaar in alle delen van de samenleving, zo ook op criminaliteit. Vanuit de Divisie Organisatiecriminaliteit richten Nederlandse en Belgische criminologen zich specifiek op criminaliteit gepleegd door en binnen organisaties, en in bredere zin op financieel-economische criminaliteit en fraude. Hieronder vallen zeer uiteenlopende delicten, maar zij hebben gemeen dat het doel van het delict geldelijk gewin is en in de meeste gevallen is er sprake van enige vorm van bedrog. Anders gezegd betreft dit het onderzoeksterrein dat in de criminologie wordt aangeduid als 'white-collar crime', en dan zowel volgens de 'offender-based' als de 'offense-based' benaderingen (Huisman, 2016). In deze korte bijdrage richten wij ons op de vraag welke mogelijke effecten wij momenteel zien en in de toekomst kunnen verwachten van 'de Corona-crisis' op financieel-economische criminaliteit.

Opsporingsinstanties, de grote banken en accountants- en advocatenkantoren waarschuwen allen voor de mogelijkheden die de Corona-crisis biedt voor financieel-economische criminaliteit (zie bijvoorbeeld Koenis, 2020; Financieel Dagblad, 2020b). In de media zijn er berichten dat criminelen op grote schaal misbruik maken van de Corona-crisis. Zo weet NPO Radio te melden dat de FIU 46 meldingen van vermoedelijk witwassen, oplichting met mondkapjes of fraude met Corona-steunmaatregelen heeft doorgezet naar de opsporingsdiensten (Van Dorssen & de Vries, 2020). Nu.nl bericht verder dat de FIOD sinds het begin van de Corona-crisis twintig strafrechtelijke

onderzoeken is gestart naar signalen van 'Corona fraude' (nu.nl, 2020b).

Crises en financieel-economische criminaliteit gaan goed samen. Al in 2009 werd er gewaarschuwd voor de toename aan financieel-economische criminaliteit naar aanleiding van de toenmalige Kredietcrisis (De Coninck, 2009). Naar aanleiding van die crisis, zette Huisman (2009: 27) in Justitiële Verkenningen vier scenario's uiteen, op basis waarvan we ook nu verwachten dat we een toename in financieel-economische criminaliteit observeren ten tijde van de crisis. Ten eerste stelt Huisman dat de crisis mede veroorzaakt kan zijn door financieel-economische criminaliteit. Ten tweede kan de crisis leiden tot gevallen van financieel-economische criminaliteit. Ten derde kan de crisis leiden tot de criminalisering van meer ondernemingsgedrag. En tenslotte is de verwachting dat meer financieel-economische criminaliteit aan het licht zal komen door de crisis. In deze korte bijdrage willen wij graag twee van deze scenario's uitlichten. Voor een uitgebreidere bespreking verwijzen wij de geïnteresseerde lezer graag naar een nog te verschijnen bijdrage van de hand van ondergetekende auteurs in Justitiële Verkenningen over nieuwe vormen van financieel-economische criminaliteit.

De crisis leidt tot gevallen van financieel-economische criminaliteit

Vanuit criminologische theorieën zoals de gelegenheidstheorie (Wilcox & Cullen, 2018) weten wij dat een toename van criminaliteit het gevolg kan zijn van een toename van gelegenheden tot het plegen daarvan. Dit zien we in de Corona-crisis reeds gebeuren, naar aanleiding van tekorten aan specifieke producten (zoals mondkapjes), maar ook in het kader van de steunmaatregelen die de overheid aan ondernemers biedt (Corré, 2020) of in het kader van handel met voorkennis (Persson, 2020). We zien bijvoorbeeld ondeugdelijke of namaak-mondkapjes op de markt verschijnen, woekerprijzen die voor mondkapjes worden gevraagd en oplichting rondom de verkoop van mondkapjes (Nieuwsuur, 2020; nu.nl, 2020a). Ook relatief nieuwe vormen van oplichting, zoals ceo-fraude en Whatsapp-fraude lijken te floreren in de Corona-tijd (Financieel Dagblad, 2020b; Koenis, 2020).

Daarnaast kan de economische crisis motivatie gegeven tot financieel-economische criminaliteit, bijvoorbeeld voor ondernemers om het hoofd boven water te houden (Simpson & Rorie 2016). Accountants hebben al gewezen op de fraudegevoeligheid van de Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid waarmee de overheid ondernemers voor faillissement probeert te behoeden (Financieel Dagblad, 2020a). En werkgevers kunnen werknemers aan het werk houden onder omstandigheden die onder de huidige restricties zowel illegaal als immoreel zijn, zoals thans het geval lijkt te zijn bij vleesverwerkende bedrijven (Tuenter, 2020).

Door de crisis komt meer financieel-economische criminaliteit aan het licht

Bovenstaand scenario is gericht op een situatie van economische recessie. De verwachting is dat de wereldeconomie hard geraakt gaat worden door de corona-crisis en Nederland zal daar geen uitzondering op zijn, hoewel de vraag is wat het effect van de 'intelligente lockdown' zal zijn ten opzichte van de hardere lockdowns in andere landen (De Waard, Frijters, Van Uffelen, De Ruiters & Van de Weijer, 2020). Naast deze situatie van laagconjunctuur, wordt ook hoogconjunctuur in verband gebracht met financieel-economische criminaliteit die juist in tijden van crisis aan het licht komt. Een bekend voorbeeld hiervan uit de vorige crisis is het piramidospel van Bernie Madoff, dat in elkaar stortte op het moment dat de inleg opdroogde en investeerders hun geld gingen opeisen (Huisman, 2009). Davidson (2011) leert ons daarnaast dat in de twee jaar voor en na een economische piek het risico op financieel-economische criminaliteit hoog is. Na jaren van recessie was er direct voor het toeslaan van de pandemie sprake van hoogconjunctuur. In deze situatie mogen wij verwachten dat een plotselinge crisis, zoals veroorzaakt door COVID-19, deze vormen van financieel-economische criminaliteit aan het licht zal brengen.

Afsluitend

De crisis waar we het hierboven over hebben ontvouwt zich voor onze ogen. Dat maakt het op dit moment moeilijk om meer te bieden dan verwachtingen op basis van het verleden en de voortekenen die zich momenteel laten zien. Deze voortekenen wijzen in de richting van een waarschijnlijkheid dat de Corona-crisis motivaties en gelegenheden biedt voor (al dan niet nieuwe vormen van) financieel-economische criminaliteit. De toekomst zal moeten uitwijzen in hoeverre dit inderdaad doorzet en vanuit de Divisie zullen we hier dan ook de nodige aandacht aan besteden in de jaren die volgen. Lang nadat de pandemie voorbij is, zullen criminologen de gevolgen van de economische crisis blijven bestuderen. Op dit moment is echter vooral de gezondheid van iedereen in de criminologische gemeenschap en daarbuiten belangrijk en wij willen dan ook graag afsluiten met de hoop dat het goed gaat met jullie allen, en met jullie dierbaren. De impact van deze crisis is voor ons allen groot, maar wij hopen dat we elkaar snel weer – ‘in het echt’ of digitaal – mogen begroeten en zo de mooie traditie van de NVC kunnen voortzetten.

Referenties

Coninck, F. de (2009, 27 mei). Fraude als gevolg van crisis neemt toe. *Financieel Management*. Geraadpleegd via: <https://financieel-management.nl/artikel/fraude-als-gevolg-van-crisis-neemt-toe>.

Corré, A. (2020, 3 mei). Frauderen? ‘In tijden van crisis nog verwerperlijker’. *NRC*. Geraadpleegd via: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/03/fraude-dat-kan-bij-deze-snelheid-a3998599>.

Dorssen, T. van & Vries, J. de (2020, 22 mei). *Criminelen proberen voor miljoenen misbruik te maken van coronacrisis*. Geraadpleegd via: <https://www.nporadio1.nl/onderzoek/23965-criminelen-proberen-voor-miljoenen-euro-s-misbruik-te-maken-van-coronacrisis>.

Financieel Dagblad. (2020a, 24 april). Accountants vrezen claims door fraudegevoeligheid loonsubsidie. *Financieel Dagblad*. Geraadpleegd via: <https://fd.nl/ondernemen/1342132/fraudegevoeligheid-now-subsidie-leidt-tot-onrust-onder-accountants>.

Financieel Dagblad. (2020b, 12 mei). Witwaspolitie en banken waarschuwen voor ceo-fraude tijdens Coronacrisis. *Financieel Dagblad*. Geraadpleegd via: <https://fd.nl/economie-politiek/1344492/witwaspolitie-en-banken-waarschuwen-voor-ceo-fraude-tijdens-coronacrisis>.

Huisman, W. (2009). Kredietcrisis en organisatiecriminaliteit: vier mogelijke relaties. *Justitiële Verkenningen* 35(6), 26-42.

Huisman, W. (2016) Witteboordencriminologie en wetenschappelijk onderzoek. In A.B. Hoogenboom, M. Pheijffer, L. van Almelo & E.R. Muller (red.), *Handboek Fraude* (pp.39-64), Deventer: Kluwer.

Koenis, C. (2020, 16 april). *Banken: WhatsApp-fraude neemt 'schrikbarende vormen' aan door coronacrisis*. Geraadpleegd via: <https://www.rtlz.nl/life/personal-finance/artikel/5092566/fraude-bankpas-whatsapp-phishing-oplichting-internetbankieren>.

Nieuwsuur. (2020, 24 maart). *Ziekenhuizen bijna voor tientallen miljoenen opgelicht bij aankoop mondkapjes*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2328187-ziekenhuizen-bijna-voortientallen-miljoenen-opgelicht-bij-aankoop-mondkapjes.html>.

Nu.nl (2020a, 25 mei). Apeldoornse aangehouden voor verkoop 15.000 ondeugdelijke mondkapjes. *NU.nl*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/coronavirus/6047238/apeldoornse-aangehouden-voor-verkoop-15000-ondeugdelijke-mondkapjes.html>

Nu.nl. (2020b, 29 mei). Twintig corona-fraudeurs vervolgd, tientallen ontvangen laatste waarschuwing. *NU.nl*. Geraadpleegd via: <https://www.nu.nl/economie/6054643/twintig-corona-fraudeurs-vervolgd-tientallen-ontvangen-laatste-waarschuwing.html>

Persson, M. (20 maart 2020, 20 maart). Republikeinse senatoren

verkochten grote aandelenpakketten met voorkennis over coronavirus. *De Volkskrant*. Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/republikeinse-senatoren-verkochten-grote-aandelenpakketten-met-voorkennis-over-coronavirus~bd290d4b/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>.

Simpson, S.S. & Rorie, M. (2016). Economic Fluctuations and Crises. In S. Van Slyke, M. Benson & F.T. Cullen (Eds.), *Oxford Handbook of White-Collar Crime* (pp. 326-344). Oxford: Oxford University Press.

Tuenter, G. (2020, 28 mei). Vleessector onder de loep om corona. *NRC*. Geraadpleegd via: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/28/vleessector-onder-de-loep-om-corona-a4001106>.

Waard, P. de, Frijters, S, Uffelen, X. van, Ruiters, M. de & Weijer, B. van de. (2020, 16 mei). Coronavirus oorzaak van acht unieke economische records. *De Volkskrant*. Geraadpleegd via: <https://www.volkskrant.nl/economie/coronavirus-oorzaak-van-acht-unieke-economische-records~bc6cc353/>

Wilcox, P. & Cullen, F.T. (2018). Situational opportunity Theories of Crime. *Annual review of Criminology* (1), 123-148.

Vrouwelijke daders en COVID-19: In beeld of van de radar verdwenen

Anne-Marie Slotboom (Vrije Universiteit Amsterdam)
Jasper van der Kemp (Vrije Universiteit Amsterdam)
Divisie Vrouwen, meisjes en criminaliteit

In Nederland, maar ook in de rest van de wereld zitten we midden in de coronapandemie die het leven van mensen op grote schaal ontwricht door reisverboden, ontslagen, annulering van sport- en culturele evenementen, sluiting van onderwijsinstellingen, eindeloos handen wassen, afzondering en isolatie. Volgens het World Economic Forum zijn de gevolgen voor vrouwen misschien wel groter dan voor mannen, met name op het terrein van gezondheid, thuissituatie en werk. En laten nu vooral die eerste twee domeinen gerelateerd zijn aan het risico op criminaliteit bij vrouwen. In hoeverre de gevolgen van COVID-19 kunnen inwerken op factoren die samenhangen met vrouwelijke daderschap, de opsporing van vrouwelijke daders en interventies voor deze groep laten we hieronder zien.

Op het terrein van veiligheid en criminaliteit worden verscheidene ontwikkelingen gesignaleerd als gevolg van de coronacrisis: De mogelijke toename van huiselijk geweld, een toename in meldingen van overlast door daklozen, verwarde personen en jongeren, onrust onder gedetineerden, maar ook een afname in onder andere woninginbraken, winkeldiefstallen, zakkenrollerij en diefstal van (brom)fietsen. Waarschijnlijk denken de meeste mensen hierbij aan mannelijke daders. Dat is niet geheel onterecht, zo'n 80% van de verdachten is man (CBS, 2020). Echter, het is nu niet alleen belangrijk oog te hebben voor mannelijke daders maar ook voor daderschap van vrouwen, hun achtergrond en *desistance*-proces (zie o.a. Slotboom, Hoeve, Ezinga en van der Helm, 2012; Rodermond, 2018). Uit de politiecijfers weten we dat ongeveer 20% van de verdachtenpopulatie vrouw is, afhankelijk van het betreffende delict (CBS, 2020). Vermogenscriminaliteit komt het meest voor (52% van het totaal aantal verdachte vrouwen in 2019). Geweld een stuk minder (17% van het totaal), en als het geweld betreft, gaat het vaak om geweld tegen bekenden, waaronder ook partnergeweld (Kruttschnitt, Gartner & Ferraro; 2002; Joosen & Slotboom, 2015). Naast geweld en vermogen wordt 17% van de vrouwen verdacht van verkeersdelicten, 10% van vernieling en openbare orde delicten, 6% van drugsdelicten en 2% van vuurwapendelicten. De vraag is of de coronacrisis crimineel gedrag van vrouwen beïnvloedt en wat dit betekent voor de opsporing en het interveniëren na bestraffing.

Opsporingspraktijk

In 2019 was 25% van het totaal aantal verdachten van vermogenscriminaliteit vrouw. Als we wat meer inzoomen op de verschillende vormen van vermogenscriminaliteit dan blijkt uit de cijfers van voor de coronacrisis dat ongeveer evenveel vrouwen als mannen werden verdacht van fraude in de zorg (54% vrouwen) en uitkeringsfraude (48% vrouwen) (politiedata.nl, 2018), gevolgd door winkeldiefstal (37% vrouwen) (CBS, 2020). Eén van de achterliggende verklaringen voor (toegenomen) vermogenscriminaliteit door vrouwen verwijst naar economische achterstand en armoede (Heimer, 2002). Inmiddels lijken de cijfers erop te wijzen dat vrouwen eerder de dupe worden van de ontslaggolf door het coronavirus dan mannen. In april 2020 bleek dat in de VS meer dan 700.000 banen verloren gingen en 60% daarvan werd ingevuld door vrouwen (Institute of Women's Policy Research, april 2020). In Nederland zijn vrouwen gedurende de coronacrisis minder gaan werken, berekende het CPB (Jongen, Ebregt, Scheer & Von Gaudecker, 2020). Op Radio 1 (26 mei 2020) vertelde Marieke Blom, hoofdeconoom bij de ING dat "Vrouwen werken in sectoren waar nu de hardste klappen vallen". Blom: "Van alle banen is 48% bezet door van een vrouw, maar in de horeca (50%), cultuur (49%) en vooral in de detailhandel (59%) liggen die percentages hoger. Daarbij zijn vrouwen nog extra oververtegenwoordigd in de oproepcontracten. Hun werkgevers konden er dus voor kiezen ze niet te laten komen." Het is dus aannemelijk dat de verwachte economische crisis als gevolg van COVID-19 leidt tot economische problemen bij vrouwen en de kans toeneemt dat vrouwen (meer) vermogenscriminaliteit gaan plegen. We weten echter dat de gelegenheid voor met name winkeldiefstal de afgelopen maanden flink is afgenomen (door de politie zijn 35% minder winkeldiefstallen geregistreerd in april 2020 dan in april 2019) (data.politie.nl). Bovendien duiden de gevolgen van de door premier Rutte aangekondigde 1,5 metersamenleving erop dat de beperkte gelegenheid in winkels de komende tijd zal blijven, als is het alleen al omdat een beperkt aantal mensen wordt toegelaten en daarbij de sociale controle waarschijnlijk groter is dan voorheen. Het wordt voor vrouwen dus moeilijker om etenswaren, make-up of kledingstukken onopvallend mee naar buiten te nemen. Een alternatief wordt dan mogelijk gevonden op plekken waar de (sociale) controle minder is, zoals via het internet (denk aan zorgfraude, uitkeringsfraude, online shoppingfraude). Als de economische crisis als gevolg van COVID-19 doorzet, en mogelijk tot meer werkeloosheid, economische onzelfstandigheid en armoede leidt, is te verwachten dat na de huidige daling in vermogenscriminaliteit de komende jaren een stijging plaatsvindt (uiteraard zijn economische omstandigheden niet de enige verklaring voor vermogenscriminaliteit). Als deze stijging vanwege veranderende gelegenheid vooral te zien is in cybercriminaliteit (de politie registreerde in april 2020 een stijging van 174% in cybercriminaliteit ten opzichte van april 2019) dan zou de opsporing van vermogenscriminaliteit zich meer moeten verplaatsten van offline naar online locaties. Bij cybercriminaliteit wordt snel gedacht aan mannen, maar door COVID-19 zouden vrouwen wel eens sneller aan een opmars in cybercriminaliteit bezig kunnen zijn dan verwacht.

Bepaalde vormen van criminaliteit zijn moeilijker geworden sinds iedereen in Nederland gevraagd is zoveel mogelijk thuis te blijven, maar voor andere vormen is de kans juist toegenomen. Doordat veel mensen gedwongen zijn gezamenlijk thuis te blijven neemt de kans op huiselijk geweld toe. Ondanks dat precieze cijfers nog ontbreken, meldt de NRC op 15 mei dat wereldwijd huiselijk geweld lijkt toe te nemen tijdens de coronacrisis. De wereldwijde 'lockdown' levert schrijnende verhalen op van meisjes en vrouwen in zeer bedreigende situaties. Begrijpelijk is dat de aandacht vooral uitgaat naar mannelijke daders en vrouwelijke slachtoffers (mannen veroorzaken vaak meer en ernstiger letsels) (Verwijs & Lünemann, 2012). Echter, moet niet worden vergeten dat het onderzoek naar situationeel partner geweld (partnergeweld dat alleen onder bepaalde omstandigheden of in bepaalde situaties voorkomt) laat zien dat partnergeweld tweezijdig

kan zijn, waarbij vrouwen en mannen zowel slachtoffer als dader kunnen zijn (Althoff, Slotboom & Jansen, 2019; Bates, 2016). Ook Vivienne de Vogel en Kasia Uzieblo, onderzoekers bij de Forensische Zorgspecialisten benadrukken dat in hun ingezonden brief aan het NRC (19 mei 2020). Zij merken op dat er, ook nu in de berichtgeving, weerstand is om vrouwen als dader te zien en mannen als slachtoffer, terwijl ook geweld door vrouwen niet uitzonderlijk is en ook schadelijk kan zijn. Juist in een tijd waarin iedereen gedwongen thuis is en spanningen in gezinnen en families kunnen oplopen bestaat het risico dat ook partnergeweld door vrouwen toeneemt. Een mogelijke toename van partnergeweld door zowel mannen als vrouwen heeft ook tot gevolg dat meer kinderen getuige worden van huiselijk geweld. Kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, zeker gedurende een langere tijd, laten zelf een scala aan problemen zien, waaronder depressieve klachten, agressie, posttraumatische stressklachten, latere criminaliteit en ook partnergeweld op volwassen leeftijd (Kimball, 2015). Voor de opsporing van huiselijk geweld tijdens de coronacrisis betekent het dat politie naast het geweld van mannelijke daders ook oog moet houden voor vrouwelijke daders en het toenemend aantal kinderen dat getuige is van huiselijk geweld. Naast opsporing is het uiteraard ook belangrijk via andere kanalen zicht te houden op geweld achter de voordeur. Zo is het volgens Majone Stekete, bijzonder hoogleraar 'intergenerationele overdracht van huiselijk geweld' en wetenschappelijk directeur van het Verwey-Jonker Instituut belangrijk dat juist tijdens de coronacrisis gebruik wordt gemaakt van het netwerk om de gezinnen heen, ook al zijn deze misschien niet altijd even sterk, en is het ook belangrijk voor kinderen dat de kindertelefoon ingeschakeld kan worden (Zorg & Welzijn, 18 maart 2020).

Interventiepraktijk

Niet alleen aan de voorkant van de strafrechtsketen leidt de coronacrisis tot veranderingen, ook re-integratie van veroordeelde daders wordt mogelijk beïnvloed door alle ontwikkelingen die samenhangen met de coronapandemie. Zo benadrukken Rodermond en de Knecht (2020) dat het goed mogelijk is dat dankzij de coronamaatregelen een deel van de ex-gedetineerden meer problemen zal ervaren dan normaliter het geval zou zijn geweest, en dat re-integratie ten tijde van corona bemoeilijkt kan worden door bijvoorbeeld problemen met het vinden van werk en het in stand houden en opbouwen van een sociaal netwerk. Zij maken hierbij geen onderscheid tussen mannen en vrouwen. We weten echter, dat bij vrouwen deels andere factoren van belang zijn in het bevorderen van het *desistance* en re-integratie dan bij mannen. Zo blijken de combinatie kinderen en partner en het hebben van prosociale netwerken een grotere rol te spelen bij (gedetineerde) vrouwen dan bij mannen. Bij vrouwen die geen partner en kinderen hebben en waarbij het prosociale netwerk ontbreekt of minimaal aanwezig is, wordt het *desistance*-proces dus bemoeilijkt. Daarnaast spelen ook andere factoren een rol in het bemoeilijken van *desistance* bij vrouwen zoals eigen slachtofferschap en psychische problemen (Rodermond, 2018; Slotboom, Rodermond & Hendriks, 2020). In hoeverre deze factoren het *desistance*-proces ten tijde van de coronacrisis kunnen bemoeilijken schetsen we hieronder aan de hand van twee voorbeelden, namelijk interventies die plaatsvinden in de thuissituatie van jeugdige en jongvolwassen vrouwelijke daders en volwassen vrouwen die gedetineerd zijn.

Forensisch poliklinische interventies

Uit onderzoek is bekend dat jeugdige en jongvolwassen vrouwelijke daders die forensisch (poliklinisch) worden behandeld meer traumatische ervaringen hebben meegemaakt en meer internaliserende klachten hebben dan jeugdige en jongvolwassen mannelijke daders (Kerig, Ward, Vanderzee & Moeddel, 2009; Slotboom, Hendriks, Hoeve & Zahn, 2020). Het betreft dan vaak traumatische ervaringen als seksueel misbruik en mishandeling die hebben plaatsgevonden in de gezinscontext. Juist jongeren die vanuit de thuissituatie worden

worden behandeld lopen mogelijk een groter risico geconfronteerd te worden met meer traumatische ervaringen nu gezinnen gedwongen zijn geweest gedurende een aantal maanden veel tijd met elkaar door te brengen en de ruimte om juist de moeilijke gezinssituatie te vermijden zeer beperkt was. Voor jonge vrouwelijke daders, die vaker slachtoffer zijn van seksueel misbruik en mishandeling in de thuissituatie dan mannelijke daders, zou dit tot gevolg kunnen hebben dat het risico op traumatische ervaringen juist weer toeneemt, waardoor de effecten van de behandeling (die de afgelopen maanden grotendeels online op afstand heeft plaatsgevonden) worden verminderd. De mate waarin dit het geval is, zal moeten blijken als de recidivecijfers en effecten op andere domeinen zoals gezondheid, relaties, onderwijs en werk worden onderzocht bij deze groep meisjes en jonge vrouwen. Het is dan ook belangrijk de komende maanden en jaren deze groep goed te monitoren.

Tot slot is belangrijk te vermelden dat voor de coronacrisis de wachtlijsten bij de jeugdbescherming zo groot waren dat rechters vreesden dat de zorg voor kwetsbare kinderen in gevaar komt (huiselijkgeweld.nl, 2019). Een mogelijke toename van risicovolle thuissituaties als gevolg van de coronacrisis bij jongeren die al probleemgedrag vertonen, en een groeiende wachtlijst zou dan betekenen dat nog meer meisjes (en jongens) niet de hulp krijgen die ze nodig hebben en de problematiek alleen maar verder toeneemt.

Vrouwen in detentie

De coronacrisis heeft voor gedetineerden weer hele andere gevolgen dan voor mensen die thuis met hun eigen gezin 'opgesloten' raken. Gedetineerden raken juist verstoken van contact met hun naasten waardoor irritaties en emoties binnen de detentie-instelling hoog op kunnen laaien. Bovendien kunnen gedetineerde moeders, die in het merendeel van de gevallen ook de verzorgers van de kinderen zijn geweest voor detentie (zie Hissel, Bijleveld & Kruttschnitt, 2011) hun kinderen niet meer zien – geen knuffels geven, maar alleen via beeldverbinding contact houden. Als gevolg van de corona crisis zijn op dit moment de contacten met de buitenwereld, dus ook met de kinderen, zeer beperkt. Deze beperking in de relaties met hun kinderen en andere belangrijke personen vergroot mogelijk niet alleen de psychische problematiek bij de gedetineerde vrouwen maar ook het *desistance* proces na detentie. Juist relaties met kinderen (en partner) en het hebben van een prosociaal netwerk zijn hierbij van belang. Daarnaast kunnen deze contactbeperkingen ook gevolgen hebben voor hun kinderen. Detentie van moeder heeft mogelijk een grotere impact op kinderen dan die van vader. Dat geldt niet alleen voor het welbevinden van kinderen maar ook voor het risico op latere criminaliteit van de kinderen zelf (Dallaire, Thrash & Zeman, 2015; Muftić, Bouffard & Armstrong, 2016). Het is dus noodzakelijk, juist in deze tijd, ook oog te houden voor deze groep vrouwelijke gedetineerden en hun kinderen.

Conclusie

De komende maanden en jaren moet blijken wat de gevolgen van COVID-19 zijn op ontwikkelingen in criminaliteit, de opsporing en de levensloop en behandeling van daders. Er zal veel aandacht zijn voor mannelijke daders maar het is ook noodzakelijk om oog te houden voor vrouwelijke daders. Dat is niet alleen voor henzelf maar ook voor hun kinderen van groot belang. Dit betekent aandacht in de opsporingspraktijk voor mogelijke verschuivingen en veranderingen in delictgedrag van vrouwen. Daarnaast zou de interventiepraktijk oog moeten hebben voor de invloed van veranderende omstandigheden van gedetineerde vrouwen op hun *desistance* proces. In het bijzonder is het belangrijk oog te hebben voor eventuele lange termijn gevolgen van COVID-19 op gezinssituaties van meisjes en vrouwen (zowel slachtoffer- en daderschap). Tot slot moeten we ook zeker de kinderen van gedetineerde moeders niet uit het oog verliezen. Ook zij kunnen extra benadeeld worden door de huidige en komende ontwikkelingen als gevolg van COVID-19.

Referenties

- Althoff, M., Slotboom, A. M., & Janssen, J. (2020). Genderneutrality and the Prevention and Treatment of Violence—A Dutch Perspective. *Women & Criminal Justice*, 1-13.
- Bates, E. A. (2016). Current controversies within intimate partner violence: Overlooking bidirectional violence. *Journal of family violence*, 31(8),937-940.
- CBS (2020, 20 maart). *Verdachten; delictgroep, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81947NED/table?ts=1591008342465>
- Dallaire, D.H., Thrash, T.M., & Zeman, J.L. (2015). Children's experiences of maternal incarceration-risks: Predictions to psychological maladaptation. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44(1), 109-122.
- De Vogel, V. & Uziebilo, K. (2020, 19 mei). *Een man als slachtoffer roept weerstand op*. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/19/huiselijk-geweld-een-man-als-slachtoffer-roept-weerstand-op-a4000108>
- Heimer, K. (2000). Changes in the gender gap in crime and women's economic marginalization. *Criminal Justice*, 1, 427-483.
- Hissel, S., Bijleveld, C., & Kruttschnitt, C. (2011). The well-being of children of incarcerated mothers: An exploratory study for the Netherlands. *European Journal of Criminology*, 8(5), 346-360.
- Huiselijkgeweld.nl (2019, 7 augustus). *Kinderrechters bezorgd over wachtlijsten in de jeugdbescherming*. Geraadpleegd van http://huiselijkgeweld.ypos3.ypos.nl/nieuws/2019/070819_kinderrechters-bezorgd-over-wachtlijsten-jeugdbescherming
- Institute for Women's Policy Research (2020, april). *Quick figures: Women lost more jobs than men in almost all sectors of the economy*. Geraadpleegd van <https://iwpr.org/wp-content/uploads/2020/04/QF-Jobs-Day-April-FINAL.pdf>
- Jongen, E., Ebregt, J., Scheer, B., Von Gaudecker, H. (2020). *CPB coronapublicatie - Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren*.
- Joosen, K.J., Palmen, H., Kruttschnitt, C., Bijleveld, C., Dirkzwager, A., & Nieuwbeerta, P. (2016). How "gendered" are gendered pathways into prison?: A latent class analysis of the life experiences of male and female prisoners in The Netherlands. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 2(3), 321-340.
- Joosen, K.J. & Slotboom, A. (2015). Terugblikken op de Aanloop: Dynamische voorspellers van perioden van detentie gedurende de levensloop van vrouwelijke gedetineerden in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(1), 92- 106.
- Kimball, E. (2016). Edleson revisited: Reviewing children's witnessing of domestic violence 15 years later. *Journal of Family Violence*, 31(5), 625-637.
- Kerig, P. K., Ward, R. M., Vanderzee, K. L., & Moeddel, M. A. (2009). Posttraumatic stress as a mediator of the relationship between trauma and mental health problems among juvenile delinquents. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 1214–1225.
- Kruttschnitt, C., Gartner, R., & Ferraro, K. (2002). Women's involvement in serious interpersonal violence. *Aggression and violent behavior*, 7(6), 529-565.
- Muftić, L. R., Bouffard, L. A., & Armstrong, G. S. (2016). Impact of maternal incarceration on the criminal justice involvement of adult offspring: A research note. *Journal of research in crime and delinquency*, 53(1), 93-111.
- Politiedata.nl (2020). Geraadpleegd van <https://data.politie.nl/#/Politie/nl/dataset/47013NED/table?ts=1590335423691>

Rodermond, E. (2018). *Out of prison, out of crime? Women on the road to desistance*. Proefschrift. Vrije Universiteit, Amsterdam.

Rodermond, E. & De Knegt, M.A. (2020). *Detentie en re-integratie ten tijde van corona*. Sancties.

Slotboom, A., Hoeve, M., Ezinga, M. & van der Helm, P. (2012). *Criminele meisjes en vrouwen: Achtergronden en aanpak*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Slotboom, A. M., Hendriks, J., Hoeve, M., & Zahn, M. (2020). Interpersonal trauma and mental health problems of male and female antisocial adolescents treated in a forensic outpatient setting. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 31(1), 137-155.

Slotboom, A., Rodermond, E. & Hendriks, J. (accepted). Women's desistance from crime: The role of individual, relational and socio-structural factors over time. In: C.M. Langton & J.R. Worling (Eds.): *The Wiley Handbook of Offender Desistance from Aggression and Crime: Theory, Research, and Evidence-Based Practice*. New York: Wiley.

Verwijs, L. M., & Lünemann, K. (2012). *Partnergeweld: Achtergrond en risicofactoren*. Verwey-Jonker Instituut.

Word Economic Forum (2020, 12 maart). *The coronavirus fallout may be worse for women than for men. Here's why*. Geraadpleegd van <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/the-coronavirus-fallout-may-be-worse-for-women-than-men-heres-why/>

Zorg en Welzijn (2020, 18 maart). *Corona-update: 'Houd contact met gezinnen waar geweld en risico is'*. Een interview met Majone Stekete, directeur van het Verwey-Jonker Instituut. Geraadpleegd van <https://www.zorgwelzijn.nl/corona-update-hou-contact-met-gezinnen-waar-geweld-risico-is/>

Empirisch Criminologisch onderzoek COVID-19

Voor deze nieuwsbrief deden we een oproep onder onze leden naar empirisch onderzoek over gevolgen van de COVID-19 Pandemie op criminaliteit, veiligheidsbeleving en rechtshandhaving. Hieronder is het overzicht van de reacties weergegeven.

Welzijn en partnergeweld in tijden van Corona

Korte beschrijving van het onderzoek

Dit betreft een grootschalig onderzoek met als doel de gevolgen van de coronacrisis en de lockdown op mentale gezondheid, werk en relaties in kaart te brengen bij verschillende groepen mensen in België en Nederland. Hierbij werd onder andere gekeken naar mentaal welzijn, stress over de coronacrisis, financiële stress, werk- en studiestress, relatiestress en partnergeweld/huiselijk geweld. In de periode van 3 tot 17 april 2020 vulden 3807 personen de vragenlijst in, waarvan na cleaning van de data 2889 respondenten werden weerhouden.

Betrokken onderzoekers

Prof. Wim Hardyns, Prof. Koen Ponnet, Janneke Schokkenbroek, Sarah Anrijs (allen: Universiteit Gent)

Meer informatie

<https://www.ugent.be/re/cssr/nl/actueel/nieuws/onderzoek-naar-welzijn-en-partnergeweld-in-tijden-van-corona>

Ponnet, K., Hardyns, W., Anrijs, S., & Schokkenbroek, J.M. (2020). *Welzijn en relaties in tijden van corona: Bevindingen van een survey-onderzoek in België van 3-17 april, 2020*. Gent: Universiteit Gent.

Stav home, stav safe? Omvang, aard en ernst van huiselijk geweld ten tijde van de Corona-crisis

Korte beschrijving van het onderzoek

De beperkte bewegingsvrijheid, sociale isolatie en financiële onzekerheid als gevolg van de COVID-19 maatregelen kunnen leiden tot oplopende spanningen thuis. Wat is het effect van de COVID-19 maatregelen op de omvang, aard en ernst van huiselijk geweld? De

maatregelen bemoeilijken het contact tussen potentiële slachtoffers en professionals, waardoor de officiële huiselijk geweldsregistraties mogelijk in eerste instantie uit blijven. Dit kan ertoe leiden dat hulpverlening niet of (te) laat wordt ingezet. Systematisch onderzoek naar de effecten van de COVID-19 maatregelen op (meldingen van) huiselijk geweld ontbreekt nog. Dit betekent dat er hoogstens vermoedens zijn van mogelijke veranderingen in de huiselijk geweldregistraties als gevolg van de ingezette maatregelen. Wij zijn een quasi-experimenteel onderzoek gestart naar de omvang, aard en ernst van huiselijk geweldmeldingen in Nederland tijdens de periode van de COVID-19 maatregelen in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar (weekniveau). We verwachten een vertraagde stijging in de omvang van huiselijk geweld, een toenemende ernst, maar ook veranderingen in daders, slachtoffers en melders van huiselijk geweld. Dit onderzoek betreft een samenwerking tussen wetenschap en praktijk: we maken gebruik van wekelijkse huiselijk geweldregistraties afkomstig van verschillende Veilig Thuis organisaties, vanaf ruim voor de start van de maatregelen tot geruime tijd daarna en vergelijken die met de meldingen van een jaar daarvoor. Dit juist gestarte onderzoek wordt gepresenteerd in de vierde ronde van parallelsessies tijdens de digitale markttag.

Betrokken onderzoekers

Veroni Eichelsheim, Sjoukje van Deuren, Arjan Blokland, & Steve van de Weijer (allen: NSCR)

Huiselijk en seksueel geweld, gezondheid en hulpzoekgedrag tijdens de COVID-19 crisis

Korte beschrijving van het onderzoek

Coronamaatregelen zoals thuis blijven en afstand houden, veroorzaken spanning en stress, wat het risico op agressie kan vergroten. Ten gevolge van deze maatregelen vreezen UGent-experten een toename in huiselijk en seksueel geweld en een verergering van gezondheidsklachten. Via een cohort case control studie bij inwoners in België van minimaal 16 jaar wordt de omvang en impact van huiselijk en seksueel geweld op gezondheid en hulpzoekgedrag tijdens de covid-19-crisis onderzocht. Met de resultaten willen we bijdragen tot het ontwikkelen van adequate preventiemaatregelen en bijsturing van het hulpverleningsaanbod.

Betrokken onderzoekers

Prof. Dr. Christophe Vandeviver, Prof. Dr. Ines Keygnaert, Dr. Sabine De Moor, Evelyn Schapansky, Lotte De Schrijver, Joke Depraetere, Anne Nobels

Institute for International Research on Criminal Policy, Vakgroep Criminologie Strafrecht & Sociaal Recht, Faculteit Recht & Criminologie, Universiteit Gent

International Centre for Reproductive Health, Vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg, Faculteit Geneeskunde, Universiteit Gent

Naleving van gedragsrichtlijnen in de openbare ruimte tijdens de Corona crisis

Korte beschrijving van het onderzoek

We onderzoeken in hoeverre het publiek in de openbare ruimte de voorgeschreven gedragsregels rond 'social distancing' naleeft (minimaal 1.5 meter afstand, geen groepsvorming), welke ontwikkeling over de tijd zichtbaar is, welke situationele en individuele kenmerken met overtreding samenhangen, en hoe derden (andere burgers en wetshandhavers) op overtredingen reageren. We gebruiken daarvoor beeldmateriaal van surveillance-camera's in Amsterdam. We onderzoeken tevens in hoeverre overtredingen van de richtlijnen met machine learning algoritmes automatisch gedetecteerd kunnen worden. Momenteel maken we wekelijks een 'barometer' waarin we de ontwikkelingen in naleving bijhouden.

Betrokken onderzoekers

Marie Rosenkrantz Lindegaard, Wim Bernasco, Carlijn van Baak, Evelien Hoeben, Lisa van Reemst, Josephine Thomas (allen: NSCR), Cees Snoek, Dennis Koelma (beide: Universiteit van Amsterdam), Lasse Liebst (Universiteit van Copenhagen)

Opdrachtgevers: Op dit moment nog geen. De 'barometer' maken we op verzoek van de gemeente Amsterdam.

Meer informatie

<https://nscr.nl/actueel/>

Toezicht en handhavingsorganisaties tijdens de coronacrisis

Korte beschrijving van het onderzoek

Wat staat politiediensten en andere organisaties op het gebied van toezicht en handhaving in Nederland op korte en langere termijn te wachten tijdens de coronacrisis? Wat gebeurt er in het buitenland? Wat zijn elders crimi-trends? Hoe zit het met openbare orde? Deze vragen waren de aanleiding voor het consortium CoroPol. Vanaf 24 maart zijn we begonnen met het systematisch verzamelen en verspreiden van gegevens uit open bronnen en literatuur, aangevuld met gesprekken met het werkveld. In begin nog zonder opdrachtgever, geheel vanuit maatschappelijke betrokkenheid.

Inmiddels zijn gerealiseerd:

1. Een basisdocument en vier updates (zonder opdrachtgever). De kennis uit de CoroPol updates wordt ook verwerkt in het basisdocument.
2. Twee CoroPol Openbare Orde Bespiegelingen, met lokale analyse en handelingsperspectieven (in opdracht van de gemeenten Amsterdam en Arnhem). Documentenanalyse werd gecombineerd met interviews met 15-20 frontlijnwerkers.

Een voorstel is gerealiseerd voor een actiegericht onderzoek voor Politie en Wetenschap waarin criminaliteitsontwikkelingen, ontwikkelingen in politiewerk (blauw, lichtblauw en recherche) en de mening van de burger over politiewerk tijdens de coronacrisis worden geanalyseerd en geduid.

Betrokken onderzoekers

Consortium CoroPol bestaat uit onderzoekers van de Bureaus Bervoets, Beke, Broekhuizen en Landman.

Meer informatie

<https://bureaubeke.nl/nieuws/coropol/>

Onveilige situaties en overtredingen COVID-19 richtlijnen

Korte beschrijving van het onderzoek

Een politieteam heeft aan de Thorbecke Academie gevraagd bij de studenten van de opleiding Integrale Veiligheidskunde te inventariseren welke onveilige situaties zij opmerken als gevolg van de Coronacrisis. Aan de studenten zijn onder andere vragen gesteld over bijeenkomsten die tegen de regels van het RIVM ingaan, over contactmomenten met de politie en over adviezen die studenten aan de politie zouden geven om de aanpak te verbeteren. De vragenlijst is door 130 studenten ingevuld, verspreid over alle vier de leerjaren.

Betrokken onderzoekers

Marika Toutenhoofd (Teamleider van de opleiding Integrale Veiligheidskunde)

Elske Posthuma (Teamleider van de opleiding HBO-Rechten)

Jelle Rienstra (Docent bij de opleiding Integrale Veiligheidskunde en surveillant bij de Politie Nederland)

Renske Marskamp (Docent/onderzoeker bij de opleiding Integrale Veiligheidskunde)

Het werk van publieke professionals tijdens de Corona crisis.

Korte beschrijving van het onderzoek

Dit betreft kwalitatief explorerend onderzoek naar het effect van de coronacrisis op het werk van publieke professionals in de regio Den Haag. Hierbij is een belangrijke deelvraag gericht op de handhaving van de corona-maatregelen waarover tot nu toe wijkagenten, boa's en jongerenwerkers zijn geïnterviewd.

Naast de vraag over de handhaving van coronamaatregelen gaat het onderzoek ook over ervaringen van andere publieke professionals en wat zij de afgelopen maanden in hun werk hebben meegemaakt. Hiervoor zijn tot nu toe mensen geïnterviewd die werkzaam zijn bij scholen, kinderopvang, ggz, gemeente en daklozenopvang.

De volgende topics komen aan bod in de interviews:

- Inhoud werk en taken
- Manier van werken

Samenwerken binnen en buiten de organisatie
Kwaliteit van leven in de wijk (positieve en negatieve punten)
Lange termijn effecten (eigen werk en positie en op wijk)

Betrokken onderzoeker

Fenna van Marle, Lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling van De Haagse Hogeschool.

Impact van de COVID-19 Pandemie in het private veiligheidsdomein

Korte beschrijving van het onderzoek

In dit postdoctoraal onderzoek staan ontwikkelingen centraal in het private veiligheidsbeleid in België, Nederland en het Verenigd Koninkrijk sinds 1980 tot nu. Crisissituaties vormen veelal belangrijke momenten die het verdere veiligheidsbeleid mee gaan bepalen. Daarom gaat deze studie onder andere na op welke wijze zij in elk van deze landen tot veranderingen inzake (private) veiligheidszorg hebben geleid, zo ook ten tijde van de COVID-19 Pandemie.

Betrokken onderzoekers

dr. Pieter Leloup (postdoctoraal onderzoeker); Prof. dr. Marc Cools (head of research unit) en Prof. dr. Wim Hardyns. Onderzoeksinstituut: Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit Recht en Criminologie van Universiteit Gent.

Financieringskanaal: Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO)

De impact van de Coronacrisis op het leven van nieuwkomers

Korte beschrijving van het onderzoek

In voor de coronacrisis gestart onderzoek keken we naar de wijze waarop jonge nieuwkomers (16-30) in Nederland ontvangen worden, in hoeverre zij zich hier thuis voelen en in hoeverre dit hun gebruik van Amsterdamse publieke ruimten beïnvloedt. Onder invloed van de coronacrisis is het veldwerk en het dagelijks leven van deze jongeren substantieel veranderd. Daarom focussen we nu op de impact van deze crisis op het dagelijks leven van jonge asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerden in relatie tot de publieke ruimte. We maken hiervoor gebruik van participatief onderzoek onder nieuwkomers, expertinterviews, fotodagboeken en nader uit te werken creatieve methoden.

Betrokken onderzoekers

Het betreft een Europees onderzoek dat wordt gefinancierd door HERA (Humanities in the European Research Area). Ilse van Liempt en Mieke Kox van de faculteit Geowetenschappen, departement Sociale Geografie van de Universiteit Utrecht zijn verantwoordelijk voor de Amsterdamse casestudy. De onderzoekers voor de casestudies in Brussel, Newcastle en Leipzig staan vermeld op <https://refugeeyouthinpublicspace.sites.uu.nl/researchers/>

Overige informatie

Zie voor meer informatie: <https://refugeeyouthinpublicspace.sites.uu.nl/>. Hier is meer informatie te vinden over het onderzoek, de betrokken onderzoekers en blogs over de impact van de coronacrisis op nieuwkomers in Amsterdam, Leipzig, Brussel en Newcastle.

Psychologische gevolgen van de pandemie

Korte beschrijving van het onderzoek

Internationaal onderzoek naar de psychologische gevolgen van de pandemie en van de maatregelen die overheden in dit verband treffen, alsmede op de eventuele beschermende factoren (mediërend en/of modererend).

Het onderzoek is gestart zonder externe financiering, vanuit de overtuiging dat (zeker op dat moment) er geen goede antwoorden te vinden zijn op de maatschappelijk relevante onderzoeksvragen die in dit onderzoek voorliggen. Na goedkeuring van de ethische

onderzoekscommissie van de faculteit rechten van de Erasmus Universiteit in Rotterdam, is de eerste ronde van dataverzameling in Nederland inmiddels afgerond. Een tweede ronde start begin april. Data verzameling geschiedde in de eerste fase aan de hand van social media en snowballing. Op verschillende andere plekken in de wereld is deze studie nog in de fase van opzet (bijvoorbeeld er is net een vertaling van de vragenlijst voor Roemenië en Frankrijk), fase van goedkeuring (bijvoorbeeld bij Wayne State University US voor Detroit), of is de dataverzameling van de eerste ronde ook net afgerond (bijvoorbeeld onder coaches uit verschillende landen).

De resultaten van de eerste voorlopige analyses op de Nederlandse data laten zien dat participanten zich vooralsnog achter de door de overheid getroffen maatregelen scharen, deze in grote meerderheid opvolgen en dat een buitenproportioneel deel van de bevolking lijkt te kampen met klachten van depressiviteit en angst. De mate waarin participanten melden de maatregelen na te leven en een negatieve psychologische impact ervaren als gevolg van stressoren (bijvoorbeeld financiële schade) lijkt onder andere afhankelijk van de evaluatie van de overheidsmaatregelen en de perceptie van de mate waarin deze uitvoerbaar zijn.

Betrokken onderzoekers:

Adriaan Denkers, onafhankelijk Sociaal Wetenschapper

Jean Catherine Grey, Phd-student aan de California Institute for Integral Studies en director van Social Enterprise 3PRC

NVC Scriptieprijs 2020

Ook de scriptieprijs van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie wordt dit jaar digitaal uitgereikt tijdens de digitale marktdag. De jury is gekomen tot een shortlist van drie scripties die nog kans maken op de scriptieprijs:

Martina Cataldo van de Universiteit Utrecht met haar scriptie *Nigerian criminal groups in Northern Italy: a study of the criminal players, modus operandi and prostitution market*.

Anouk van Schaik van de Vrije Universiteit Amsterdam met haar scriptie *Uitgaansgeweld belicht: Een onderzoek naar de bijdrage van de calamiteitenverlichting op het Leidseplein aan het verminderen van uitgaansgeweld en het vergroten van veiligheidsgevoelens bij agenten en uitgaanders*.

Manuela Dias Fonseca van de Universiteit Leiden met haar scriptie *Doing Drugs and Doing Time?: A Comparative Analysis of the Brazilian Approach to Drug Use According to the Dutch Harm Reduction*.

Om 16.15 wordt de winnaar bekend gemaakt in de plenaire Zoom-sessie en de scriptieprijs uitgereikt.

NVC Subsidie

De Nederlandse Vereniging voor Criminologie heeft als doelstelling de criminologie in Nederland te bevorderen. Om jonge criminologen te ondersteunen bij het opzetten en uitvoeren van onderzoek stelt de NVC een subsidie van maximaal €1500 per persoon beschikbaar. Twee keer per jaar kan een aanvraag voor deze subsidie worden ingediend (deadlines: 1 maart en 1 september). Het bestuur zal maximaal twee subsidieaanvragen per ronde honoreren.

De aanvraag moet betrekking hebben op dataverzameling voor criminologisch relevant onderzoek waarvoor geen andere financiële middelen voorhanden zijn, en moet leiden tot een tastbaar product, zoals een artikel of een presentatie.

Verder zijn aanvragers:

- Masterstudent Criminologie of als criminoloog werkzaam en maximaal 7 jaar geleden afgestudeerd;
- Lid van de NVC;
- En hebben aantoonbaar geen andere financieringsmogelijkheden voor de beoogde dataverzameling

Het bestuur ontvangt van de aanvrager graag een (kort) onderzoeksvoorstel van maximaal 500 woorden met daarin de

achtergrond van het onderzoek, de onderzoeksvraag en de voorgestelde methode. Daarnaast dient het voorstel een beschrijving van de beoogde output te bevatten (denk aan een artikel, presentatie). Tevens ontvangt het bestuur graag een CV en een motivatiebrief van maximaal 200 woorden waarin de aanvrager ingaat op bovengenoemde criteria. Masterstudenten die een aanvraag indienen, moeten een referentiebrief van hun begeleider bijvoegen.

De gemotiveerde aanvraag kan uiterlijk 1 maart of 1 september naar info@criminologie.nl gestuurd worden. Het bestuur beoordeelt de aanvragen en beslist binnen een termijn van zes weken over de aanvragen en maakt de gemotiveerde beslissing kenbaar aan de aanvrager. Van aanvragers van gehonoreerde voorstellen wordt verwacht dat zij een kort stukje voor de NVC nieuwsbrief over hun onderzoek schrijven, en dat zij bij alle publicaties over de met NVC subsidie verzamelde gegevens de NVC subsidie vermelden.

Colofon

Redactie:

Tamar Fischer

Correspondentieadres:

De Criminoloog

Postbus 71304

1008 BH Amsterdam

Vormgeving:

Steve van de Weijer

info@criminologie.nl

www.criminologie.nl